

บทที่ ๑

วิวัฒนาการของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๓๑ - ๒๔๘๔

ธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยธนาคารแรกจดทะเบียนเป็นทางการ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ นับแต่นั้นมากิจการธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยได้มีวิวัฒนาการ และความเจริญเติบโตที่น่าสนใจจนปัจจุบันเป็นสถาบันการเงินที่สำคัญที่สุดในตลาดเงินในระบบ (Organized Financial Market) และมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจทั่วประเทศ เพราะนอกจากเป็นสถาบันที่สามารถสร้างเงินเครดิต (Credit Money) ภายระบบโซเชี่ยลแล้วยังมีลักษณะโครงสร้างที่สำคัญ คือ เป็นสถาบันการเงินที่มีสินทรัพย์ร้อยละ ๗๐ ของสินทรัพย์ทั้งหมดที่มีอยู่ในสถาบันการเงินทุกประเภท มีปริมาณเงินฝากและเงินกู้ใหญ่เพียงสิ้นปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นมูลค่า ๑๑๖,๗๖๐.- ล้านบาท และ ๑๐๖,๔๐๐.- ล้านบาท ตามลำดับ มูลค่าดังกล่าวเป็นประมาณสองเท่าของงบประมาณแผ่นดิน ในปีงบประมาณ ๒๕๑๔/๒๕๑๕ ซึ่งตั้งจ่ายไว้ ๖๒,๖๕๐.- ล้านบาท มีสาขาที่ทำการเป็นขอขยายปฏิบัติงานกระจายทั่วทุกจังหวัด เมื่อสิ้นปี ๒๕๑๕ รวมทั้งสิ้น ๑,๐๓๖ แห่ง

เนื่องจากวิวัฒนาการของธนาคารพาณิชย์ในแต่ละประเทศแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคมของประเทศนั้น ๆ การศึกษาวิวัฒนาการของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย จึงจำเป็นต้องเข้าใจสภาพเศรษฐกิจ การเมือง และปัจจัยอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กับวิวัฒนาการในระยะนั้น ๆ วิทยานิพนธ์เล่มนี้ จะมุ่งพิจารณาจากกลุ่มผู้ประกอบการอันได้แก่

เริ่งชัย มะระกานนท์, การเงินและการธนาคารในประเทศไทย (กรุงเทพฯ มหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑), หน้า ๑๘๘

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗

ธนาคารพาณิชย์ตะวันตก ธนาคารไทย และธนาคารจีน (หรือธนาคารไทยจีน) ควบคู่ไปกับ
ภูมิหลังทางเศรษฐกิจ การเมือง และการเงินของประเทศในขณะนั้น ๆ โดยจะทำการศึกษา

นักการธนาคารของไทยหลายท่าน เช่น เริงชัย มะระกานนท์ และ พร สิทธิอำนวย
โตแห่งวิวัฒนาการของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยเป็น ๓ ระยะด้วยกัน คือ

✓ ระยะแรก พ.ศ. ๒๔๓๑ ถึง สงครามโลกครั้งที่ ๒ เริ่มจากธนาคารชาวยุโรปที่จัด
ตั้งขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการชำระเงินระหว่างประเทศ อันเกิดจากการค้า
ระหว่างประเทศ ธนาคารยุโรปนี้เป็นแม่แบบให้ธนาคารไทย และเงินทำเป็นรูปแบบตาม แต่
ยังขาดความรู้ความชำนาญ และบุคคลากรประกอบกับมีการดำเนินงานที่ยังสับสนไม่มั่นคง
ธุรกิจธนาคารส่วนใหญ่จึงจำกัดอยู่เฉพาะเรื่องการค้าระหว่างประเทศ

✓ ระยะที่สอง สงครามโลกครั้งที่ ๒ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๘ (พร สิทธิอำนวย วิเคราะห์
ระยะที่ ๒ ว่าเป็นระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒) เป็นระยะที่ไทยเปลี่ยนรูปแบบทางการค้ากับ
ประเทศยุโรป เป็นการจำกัดอยู่ภายในทวีปเอเชีย โดยเฉพาะญี่ปุ่น และผลของสงคราม
ทำให้ธนาคารสาขาของอเมริกาและยุโรปต้องปิดกิจการลง ประกอบกับประชาชนในประเทศเห็น
ช่องทางที่จะได้กำไรจากการทำธุรกิจการธนาคาร เนื่องจากตลาดการค้าส่งออก คือ ข้าว
และยางพาราดำเนินอย่างคึกคัก และธนาคารสามารถหากำไรจากภาวะตลาดแรกเปลี่ยนเงิน
ตราต่างประเทศที่มีอัตราแลกเปลี่ยนหลายอัตรา (Multiple exchange rate) ธนาคาร
ไทยเหล่านี้ดำเนินงานโดยคหบดีตระกูลใหญ่ไม่กี่ตระกูล เช่น ไสภณพานิช ลำร่ำ เตชะไพฑูริย์
และรัตนรักษ์ เป็นต้น

✓ ระยะที่สาม พ.ศ. ๒๔๘๘ ถึงปัจจุบัน (หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒) เป็นยุคของการ
ธนาคารสมัยใหม่ (Modern Banking Phase) เพราะได้มีพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์
พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งปรับปรุงจาก พ.ศ. ๒๔๘๘ โดยใช้หลักเกณฑ์ของการธนาคารสมัยใหม่ของยุโรป
เป็นบรรทัดฐาน และการใช้อัตราแลกเปลี่ยนเสมอกัน (Uniform rate) ทำให้ประชาชน
เชื่อมั่นต่อระบบการธนาคาร เป็นสาเหตุให้กิจการธนาคารในยุคนี้ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว

เป็น ๒ ระยะ คือ

๑. ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๑ ซึ่งเป็นปีที่ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ได้รับพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรก ถึง พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นระยะที่ปรากฏอิทธิพลของธนาคารพาณิชย์แบบอังกฤษ ธนาคารนี้เป็นธนาคารที่จัดตั้งขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกการค้าระหว่างประเทศเป็นสำคัญ (Foreign Exchange Bank)

๒. พ.ศ. ๒๔๘๔ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๘ เป็นระยะที่ญี่ปุ่นยึดครองประเทศไทยในสงครามมหาเอเชียบูรพา ทำให้ธนาคารยุโรปต้องถอนตัว และยุติกิจการหลายเหตุผลทางการเมือง เปิดโอกาสให้คนไทยตระกุลใหญ่ ๆ ระดมทุนจัดตั้งธนาคารที่เป็นของไทย

ภูมิหลังทางด้านเศรษฐกิจ

การขยายตัวของจักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจของตะวันตกในศตวรรษที่ ๑๙ มาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของทุกประเทศในภูมิภาคนี้อย่างรวดเร็ว กล่าวคือ ความต้องการแหล่งวัตถุดิบ และแหล่งระบายสินค้า ซึ่งเป็นการดึงความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจไปสู่ยุโรปและอเมริกาเหนือ ทำให้เศรษฐกิจของประเทศเล็ก ๆ เหล่านี้เปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบยังชีพ (Self - Sufficient Economy) คือ สร้างผลผลิตเพียงเพื่อให้ออกเพียงกับการบริโภคของประชาชนในท้องถิ่นเป็นเศรษฐกิจการเงิน (Money Economy)

ศูนย์วิทยพัชการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

D.G.E. Hall, A History of South - East Asia, (New York :
St. Martin's Press, 1966), p. 735

สร้างผลผลิตเพื่อการค้า และเงินตรามีบทบาทสำคัญในการแลกเปลี่ยน

- ตัวอย่างเช่น พม่า : หลังการยึดครองของอังกฤษ พม่าปลูกข้าว เพื่อส่งออกไปยังอินเดีย ไค้ขยายที่ดินทำการเพาะปลูกจาก ๓๕๔,๐๐๐ เอเคอร์ ในปี พ.ศ. ๒๓๘๘ เป็น ๑,๓๓๓,๐๐๐ เอเคอร์ ในปี พ.ศ. ๒๔๐๓ และ ๑๒,๓๗๐,๐๐๐ เอเคอร์ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ปลายศตวรรษที่ ๑๙ พม่าส่งข้าวเป็นสินค้าออกถึง ๒.๕ ล้านตัน
- อินโดจีนฝรั่งเศส : เปลี่ยนระบบการผลิตเป็นแบบ Plantation เช่น ในโคชินจีน ฝรั่งเศสยึดครองที่ดินรอยละ ๘๐ จากชาวนา ๒๐๐,๐๐๐ คน ทำการเพาะปลูกรวม เป็นคน
- หมู่เกาะอินเดีตะวันตก : ส่ง ยาง ชา กาแฟ น้ำตาล และยาสูบเป็นสินค้าออก ชาวตะวันตกเข้าไปลงทุนในกิจการต่าง ๆ เช่น การปลูกชาในชาวอังกฤษและในสุมาตราของฮอลแลนด์ เป็นต้น

อ้างจาก D.G.E. Hall, A History of South - East Asia, pp.736-757

✓ ในประเทศไทยหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยินยอมทำสนธิสัญญาทางการค้า และไมตรีกับประเทศอังกฤษ พ.ศ. ๒๓๙๘ (สนธิสัญญาบาวริง) และสนธิสัญญาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับประเทศตะวันตกอื่น ๆ ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน มีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิวัฒนาการของธนาคารพาณิชย์ในระยะนี้ คือ

๑. ✓ ระบบเศรษฐกิจของไทยที่มีลักษณะเป็นเศรษฐกิจที่มีเกษตรกรรมเป็นโครงสร้างที่สำคัญ ได้เปลี่ยนระบบการผลิตจากการผลิตเพื่อบริโภค^๒ มีเพียงอุตสาหกรรมขนาดย่อยภายในครอบครัว ซึ่งมักเกิดจากความจำเป็นในการดำรงชีวิต ก้าวรักษวยรักษามเมื่อมีเวลาว่าง

ประเทศ	ทำสนธิสัญญา พ.ศ.	ประเทศ	ทำสนธิสัญญา พ.ศ.
สหรัฐอเมริกา	๒๓๙๘	นอร์เวย์	๒๔๑๑
ฝรั่งเศส	๒๓๙๘	เบลเยียม	๒๔๑๑
เคนมารค	๒๔๐๑	อิตาลี	๒๔๑๑
โปรตุเกส	๒๔๐๒	ออสเตรเลีย-ฮังการี	๒๔๑๒
เนเธอร์แลนด์	๒๔๐๓	สเปน	๒๔๑๓
เยอรมันนี	๒๔๐๕	ญี่ปุ่น	๒๔๔๑
สวีเดน	๒๔๑๑	รัสเซีย	๒๔๔๒

๒. ก่อน พ.ศ. ๒๓๙๓ "ประเทศไทยแบ่งออกเป็นสี่ภาค มีเพียงภาคกลางเท่านั้นที่อยู่ในสภาพที่ทำการเพาะปลูกเพื่อค้าขาย"

อ้างอิง คาร์ล ซี. ซิมเมอร์แมน, การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทสยาม (พระนคร : กองวิชาการ กระทรวงธรรมการ, ๒๔๓๗), หน้า ๕๒

จากการทำสถิติกรรม เป็นการผลิตสินค้าทางการเกษตรเพื่อส่งออกสู่ตลาดโลก ภาคเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (External Section) เริ่มทวีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจภายในประเทศ โดยมีสินค้าส่งออกที่สำคัญคือข้าว หลังสนธิสัญญาบาวริง ประเทศไทยขยายพื้นที่ปลูกข้าว และเพิ่มผลผลิตอย่างรวดเร็วกล่าวคือ ก่อนการทำสนธิสัญญาไทยมีเนื้อที่ปลูกข้าว ๕.๘ ล้านไร่ ผลิตข้าวได้มูลค่าปีละ ๒๔ ล้านบาท ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ เนื้อที่ทำนาทั้งหมดเพิ่มเป็นประมาณ ๘.๑ ล้านไร่ และมีมูลค่าเพิ่มขึ้นเป็น ๓๗ ล้านบาท และสินค้าส่งออกที่สำคัญเป็นอันดับสองอันได้แก่ไม้สัก มีปริมาณส่งออกและมูลค่าสูงขึ้นตามลำดับจะเห็นได้จาก การส่งไม้สักเป็นสินค้าออกในปี พ.ศ. ๒๔๓๑ ปริมาณ ๒๘,๕๓๘ ตัน มูลค่า ๑๕๘,๗๗๒ ปอนด์ (๑,๕๘๗,๗๒๐.- บาท) ^๒ เพิ่มปริมาณเป็น ๔๘,๖๘๐ ตัน มูลค่า ๒๖๔,๘๐๕ ปอนด์ (๒๘,๒๖๖,๗๔๘.๓๕ บาท) ^๓ ในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นต้น และการพิจารณามูลคารวมของสินค้าเข้าและสินค้าออก จะเห็นการขยายตัวมูลค่าสินค้าอย่างชัดเจน เช่น ในปี พ.ศ. ๒๓๘๓ สินค้าเข้ามีมูลค่าประมาณ ๔.๓ ล้านบาท สินค้าออก ๕.๕๘ ล้านบาท ใน พ.ศ. ๒๔๑๑ สินค้าเข้าเพิ่มมูลค่าเป็น ๘.๗๑ ล้านบาท สินค้าออกเป็น ๑๔.๗๘ ล้านบาท และในปี ๒๔๓๑ ซึ่งเป็นที่ธนาคารของกงและเซี่ยงไฮ้ค่าเงินงานในรูปของธนาคารพาณิชย์เป็นครั้งแรก มูลค่า

จอร์จ โรสเซ็น, ชานาไทยกับการเปลี่ยนแปลง, แปลโดย สุเทพ สุนทรภัสซ์
(กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๗๑

^๒ อัตราแลกเปลี่ยน ๑๐ บาท ต่อ ๑ ปอนด์สเตอร์ลิง

^๓ อัตราแลกเปลี่ยน ๑๖.๖๗ บาท ต่อ ๑ ปอนด์สเตอร์ลิง

^๔ J.G.D. Cambell, Siam in the Twentieth Century (London :

Edward Arnold Publishes to the India Office, 1902) pp. 25-26

สินค้าเข้าและสินค้าออกเพิ่มขึ้น ๑๘.๑๒ ล้านบาท และ ๒๗.๒๔ ล้านบาท ตามลำดับ

๒. การเปลี่ยนระบบการผลิตดังกล่าวทำให้ปริมาณความต้องการ "เงิน" (Money) ในประเทศเพิ่มขึ้นในสองระดับคือ ภาครัฐบาล และภาคเอกชน^๒ สำหรับ รัฐบาล การปรับปรุงประเทศให้เป็นสมัยใหม่ (Modernization) ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเป็นไปโดยยากหากรัฐบาลไม่สามารถหาเงินรายได้มาใช้จ่ายอย่างเพียงพอ ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากรณีที่พระองค์ทรงปฏิรูปการคลังและการภาษีอากร โดยจัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ตลอดจนกระทรวงพระคลังมหาสมบัติที่รับผิดชอบในการจัดเก็บภาษีมิให้รั่วไหล หรือ กำหนดอัตราภาษีอากรในอัตราที่เท่ากันทั่วพระราชอาณาจักร ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงการจัดเก็บภาษีค่านาจากผลิตผลเป็นเงินแทน^๓ จุดประสงค์ประการหนึ่งก็คือ เพื่อเพิ่มพูนรายได้และรวมรายได้เป็นตัวเงินเข้าสู่รัฐบาลกลาง^๔ ดังจะเห็นได้จากใน พ.ศ. ๒๔๓๗ รายได้ของ รัฐบาลทั้งหมด ๑๗.๓ ล้านบาท เป็นรายได้จากภาษีอากร ๑๘.๘ ล้านบาท และในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ รายได้ของรัฐบาล ๒๑.๓ ล้านบาท เป็นรายได้จากภาษีอากรเป็นจำนวนทั้งสิ้น ๕๒ ล้านบาท นอกจากนี้ยังได้มีการยกเลิกระบบไพร่ โดยให้ชาวนกรจ้ชำระเงินช่วยราชการ เป็นรายปี แทนการเกณฑ์แรงงาน และมีอิสระเสรีที่จะสมัครเป็นทหารโดยได้รับเงินเดือน

^๑ James C. Ingram, Economic Changes in Thailand since 1850 - 1970, (California : Stanford University Press, 1955), pp.331-335

^๒ D.E. Elliot, (unpublished), "Thailand : The Political Economy of Underdevelopment" (A thesis for obtaining the degree of Master of Social Science of the Institute of Social Studies , The Hague, July 1975)

^๓ "ประกาศวิธีการและพิทักษ์เก็บเงินค่านา", ราชกิจจานุเบกษา ๒๒(๒๕ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๔) : ๒๕๖ ถึง ๒๕๘

^๔ James C.Ingram, Economic Changes in Thailand ..., p. 177

^๕ กองประมวลสถิติพยากรณ์ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, สถิติพยากรณ์รายปี ประเทศไทย บรรพที่ ๑๘ พ.ศ. ๒๔๗๗ - ๒๔๗๘, หน้า ๒๖

เงินปี และเงินรางวัลเป็นการตอบแทน ในภาคเอกชน James C. Ingram ได้วิเคราะห์ความต้องการเงิน ในเศรษฐกิจไทยระยะนั้นว่า องค์ประกอบสำคัญของการเจริญเติบโตของการผลิตข้าวในประเทศไทย คือ การที่ประชาชนต้องการ "เงิน" และการเพิ่มปริมาณความต้องการเงินมาจากแรงกดดันทางเศรษฐกิจจากภายนอกประเทศ มิได้มาจากระบบเศรษฐกิจในสยามเอง^๒ นั้นหมายถึงการทะลักเข้าของสินค้าเขา ซึ่งเขามาแข่งขันกับอุตสาหกรรมที่ผลิตด้วยมือในครัวเรือน ทำให้คนไทยมีความต้องการสินค้าแทนที่จะต้องผลิตเอง เพราะจะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการผลิตเพื่อส่งออกเป็นสินค้าหลักเพียงอย่างเดียว

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ความนิยมการใช้เงินจะกระจายไปทั่วประเทศอย่างเชื่องช้า แต่การลงทุนของชาวต่างชาติกลับเป็นไปอย่างรวดเร็ว^๓

สำหรับระบบการเงินในประเทศไทยในระยะนี้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นสองระบบ คือ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๔๕ ระบบการเงินของประเทศไทยเป็นแบบมาตราฐาน

^๑ ขจร สุขพานิช, "ฐานันดรไพร" ข้อมูลจากอดีต (กรุงเทพมหานคร : สำนักเกิดไทย, ๒๕๑๘), หน้า ๘๖

^๒ James C. Ingram, Economic Changes in Thailand...., p. 36

^๓ Ibid, pp. 212-215

เหรียญเงิน (Silver Coin Standard) คือ เงินที่ไซทูนเวียนเป็นโลหะเงินมีมูลค่าเต็ม
กรมกษาปณ์สิทธิการยื่นซื้อโลหะเงิน ณ ราคาที่ตั้งไว้โดยไม่จำกัดจำนวน และยินยอมให้
การหลอมเหรียญเป็นแท่งโลหะได้โดยเสรี^๒ และเมื่อไทยเปิดทำการค้าโดยเสรีได้ด้วยอัตรา

ในรัชกาลที่ ๑ ถึง ๓ ไทยใช้เงิน "พดกวาง" ทำด้วยโลหะเงินออกเป็นชกคล้ายดวง
ใน พ.ศ. ๒๔๐๓ รัฐบาลไทยได้ตั้งโรงกษาปณ์ และผลิตเงินออกมาใช้ ได้ผลิตเงิน ๔ ขนาด
คือ เงินบาท กึ่งบาท สลึง เฟื้อง ในปี พ.ศ. ๒๔๐๕ ผลิตเงินเหรียญกึ่งบาท ๒ ชนิด คือ อัฐ
และ โสฬส และ พ.ศ. ๒๔๐๕ ผลิตเหรียญทองคำ ๓ ขนาด คือ ทศ พิศ และเสกครั้งนี้ ต่อมา
พ.ศ. ๒๔๐๘ ผลิตเหรียญทองแดง ๒ ขนาด คือ ชิก และเสี้ยว

สำหรับเงินธนบัตรในรัชกาลที่ ๔ ได้ประกาศใช้ "หมาย" ๓ ราคา ใบละเฟื้อง
ใบละสลึง และใบละ ๕๐ บาท ในลักษณะของตั๋วสัญญาใช้เงิน (Promissory Note)
ของรัฐบาล แต่ไม่เป็นที่ยอมรับจนกระทั่งใน พ.ศ. ๒๔๓๒ ในรัชกาลที่ ๕ ธนาคารฮ่องกง
และเซี่ยงไฮ้ได้ออกบัตรธนาคาร (Bank Note) เป็นตั๋วสัญญาใช้เงินของธนาคาร ตึกตาม
ควยธนาคารชาร์เตอร์ (พ.ศ. ๒๔๔๑) และธนาคารแห่งอินโดจีน (พ.ศ. ๒๔๔๒) ซึ่งนิยม
ใช้ในหมู่พ่อค้าตะวันตก และประชาชนชั้นสูงในกรุงเทพฯ เป็นส่วนใหญ่เท่านั้น ใน พ.ศ. ๒๔๔๕
จำนวนบัตรธนาคารที่ตามธนาคารออกใช้รวมกันมีราคาเพียงประมาณสี่ล้านบาท

เฉลิม ยงบุญเกิด, ธนบัตรไทย ธนาคารแห่งประเทศไทยพิมพ์เป็นอนุสรณ์ใน
โอกาสครบรอบ ๓๐ ปี ๑๐ ธันวาคม ๒๕๑๕ (กรุงเทพฯ : ไทยโพโตลิติกการพิมพ์, ๒๕๐๕), หน้า ๕

สุรภัย บุนนาค และ วณี จงศิริวัฒนา, การเงินและการธนาคาร
(กรุงเทพฯ มหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๐), หน้า ๒๓ - ๒๔

แลกเปลี่ยนบาทกับเงินปอนด์สเตอร์ลิง ๘ บาท ต่อ ๑ ปอนด์^๑ โดยวิธีเทียบผ่านมูลค่าโลหะเงิน และทอง และผลการค้ากับต่างประเทศในระยะนี้ปรากฏว่าดุลการชำระเงินของไทยอยู่ในฐานะเกินดุลตลอดมา เงินตราต่างประเทศและโลหะเงินแห่งจึงไหลเข้าประเทศไทยเรื่อยมา ประกอบกับความต้องการเงินบาทในประเทศเพิ่มขึ้น ดังที่กล่าวมาแล้วทำให้รัฐบาลไม่สามารถผลิตเงินบาทได้ทันความต้องการ^๒ เพราะผลิตด้วยมือ กังนั้ใน พ.ศ. ๒๔๐๐ รัฐบาลจึงได้ประกาศให้ใช้เงินตราต่างประเทศอันได้แก่ เงินเหรียญแมกซิกัน และเงินจากเสตรทเพเทิลเมนต์เป็นต้น ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย และแลกเปลี่ยนกับเงินเหรียญบาทได้ โดยกำหนดอัตราแลกเปลี่ยน ๕ บาท ต่อ ๓ เหรียญ การที่ไทยคงอยู่ในมาตรฐานเหรียญเงินนี้ทำให้ปริมาณเงินขึ้นกับดุลการค้ากับต่างประเทศโดยตรง ปริมาณเงินในประเทศจะลดลงเมื่อดุลการชำระเงินขาดดุล รัฐบาลไม่มีบทบาทในการควบคุมปริมาณเงิน เพียงแต่ซื้อขายเหรียญบาทและผลิตเหรียญบาทเท่านั้น^๓

ระยะต่อมา ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๕ ถึง ๒๔๕๔ ไทยมีระบบการเงินที่เมาะมาตรฐานทองคำ โดยประกาศพระราชบัญญัติต่าง ๆ กังนี้

^๑ James C. Ingram, Economic Changes in Thailand..., p. 337

^๒ พหษ. ร. ๕ ค. ๒๖/๑๕ เรื่องอัตราเงินและทอง (๑๔ ส.ค. ๑๒๕ ถึง

๑๔ ก.พ. ๑๒๖)

^๓ สุรวัช นูนาค และ วณี จงศิริวัฒนา, การเงินและการธนาคาร,

- พระราชบัญญัติธนบัตร พ.ศ. ๒๔๔๕ กำหนดให้เงินบาทเป็นทุนสำรองเงินตราอนุญาตให้เสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ ทำทุนสำรองไม่เกินร้อยละ ๒๕ ของธนบัตรที่ออกใช้ไปหมุนเวียนลงทุนในหลักทรัพย์ตามสมควรได้

- พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๔๕๑ กำหนดให้เงินบาทมีค่าเท่ากับทองคำบริสุทธิ์หนัก ๕๕.๔ เซนติกรัม ให้จัดทำเหรียญทองคำ และจัดให้มีทุนสำรองเพื่อรักษาอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเงินตราต่างประเทศ ได้แก่ เงินคงคลัง เงินกู้จากต่างประเทศ และเงินกำไรจากการทำเหรียญกษาปณ์

พ.ร.บ. ๕ ค. ๑๑.๑/๒ พระราชบัญญัติธนบัตร : รัฐบาลได้ประกาศพระราชบัญญัติธนบัตรสยาม พ.ศ. ๑๒๑ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๔๔๕ "ตัวสำคัญสัญญา (คือ บรอมมิสซอรีโนต) ให้เรียกว่า ธนบัตร" และเจ้าพนักงานผู้ทำการออกธนบัตร และรับจ่ายเงินต้นธนบัตร เรียกว่ากรมธนบัตร ธนบัตรจะขึ้นเอาเงินตราใดที่กรมธนบัตร หรือตามพระคลังในต่างจังหวัดของรัฐบาลก็ได้ตามควรที่จะรับได้ และให้ธนบัตรเป็นสิ่งที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย โดยให้ใช้ได้อย่างเงินตราของรัฐบาลทั่วพระราชอาณาจักร และให้รับจ่ายได้เต็มจำนวนเงินที่ปรากฏในธนบัตรนั้น ในการต่าง ๆ ดังนี้ คือ

ก. บรรดาเงินโคของรัฐบาล เช่น ภาษีอากร ส่วย คาบรบ เงินที่จะใช้หนี้แก่รัฐบาล

ข. เงินที่รัฐบาลสยามจะต้องจ่ายแก่ผู้ใดผู้หนึ่ง หรือเงินที่บริษัท หรือเอกชนในพระราชอาณาจักรสยาม ต้องเสียหรือให้หนี้ผู้หนึ่งผู้ใด

รัฐบาลได้เริ่มออกใช้ธนบัตรใน วันที่ ๑๙ กันยายน ๒๔๔๕

แม้ว่าไทยจะอยู่ในมาตรฐานทองคำ แต่ยังคงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของแร่โลหะเงิน เพราะยังคงมีเหรียญเงินหมุนเวียนอยู่พอ ๆ กับชนบท เมื่อมีโลหะเงินเพิ่มมากขึ้น ประชาชนก็พากันหลอมเหรียญเงินเป็นเงินแท่งส่งออกไปขายต่างประเทศเพื่อเอากำไร ทำให้ปริมาณเงินในประเทศลดน้อยลง รัฐบาลจึงจำเป็นต้องรักษาเสถียรภาพของเงินแท่ง ควบคู่การประกาศห้ามนำเงินแท่งออกนอกพระราชอาณาจักรใน พ.ศ. ๒๔๖๐ และประกาศเพิ่มค่าเงินบาทเป็น ๕.๕๕ บาท ต่อ ๑ ปอนด์ และ ๑๑ บาท ต่อ ๑ ปอนด์ ใน พ.ศ. ๒๔๖๒ และ ๒๔๖๖ ตามลำดับ

- ในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ รัฐบาลได้ประกาศพระราชบัญญัติเงินตรา นำระบบการเงินของประเทศเข้าสู่มาตรฐานปรีวรรตทองคำโดยสมบูรณ์

๓. ผลของสนธิสัญญาทางพาณิชย์ไมตรีกับประเทศตะวันตกต่าง ๆ ที่มีต่อเศรษฐกิจไทย คือ การครอบงำของระบบจักรวรรดินิยมทุนนิยม (Imperial Capitalism) ซึ่งเกิดจากการเข้าครอบงำเศรษฐกิจไทยของชาวยุโรป และชาวจีน^๒

ก. ชาวยุโรป เข้ามามีอิทธิพลทางเศรษฐกิจไทย ตามสาระสำคัญของสนธิสัญญาพาณิชย์ไมตรี ซึ่งถือสนธิสัญญาบาวริงเป็นบรรทัดฐานเบื้องต้นให้ เพราะการค้าผูกขาดถูกยกเลิก และเปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรของชาติได้อย่างกว้างขวาง

กิจการต่าง ๆ ที่ชาวยุโรปเข้ามาลงทุนและนำผลกำไรกลับไปสู่บ้านเมืองของตนเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ การทำป่าไม้สักในภาคเหนือของไทย การตั้งโรงสีข้าวขนาดใหญ่ การทำเหมืองแร่ที่บุกทางภาคใต้ ตลอดจนกิจการส่งสินค้าเขาออก กิจการเหล่านี้สามารถสร้างผลกำไรอย่างมหาศาลในขณะที่เจ้าของประเทศได้รับผลตอบแทนในอัตราต่ำ แม้กระนั้นรัฐบาล

^๑ สุรักษ์ อนุภาค และ วณี จงศิริวัฒนา, การเงินและการธนาคาร, หน้า ๒๕

^๒ D.L.Elliott, "Thailand : The Political Economy of Under development", p. 74.

ไทยไม่เห็นนโยบายที่จะดำเนินกิจการเหล่านั้นเอง เพียงแต่แบ่งผลประโยชน์จากการดำเนินกิจการนั้น ๆ ในรูปของการเก็บภาษีค่าภาคหลวง และภาษีขาเข้า ภาษีขาออก^๑

๑. การทำป่าไม้สักในภาคเหนือ ชาวต่างประเทศที่ลงทุนทำป่าไม้ที่สำคัญที่สุด คือ ชาวอังกฤษ โดยเฉพาะบริษัทบอมเบย์เบอร์มา จักไควา เป็นบริษัทที่มีเงินทุนมากกว่าบริษัทป่าไม้อื่น ๆ^๒ ซึ่งส่วนมากเป็นบริษัทอังกฤษ บริษัทบอมเบย์เบอร์มานี้มีสาขาตามจุดสำคัญ ๆ เช่นที่ เชียงใหม่ ลำปาง แม่ฮ่องสอน แพร่ น่าน ตาก และสวรรคโลก^๓ บริษัทบอมเบย์เบอร์มาประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจการค้าป่าไม้ในพม่ามาแล้ว จึงได้เข้ามาทำกิจการในประเทศไทย และประสบผลสำเร็จยิ่งกว่าในพม่า บริษัทอื่น ๆ ที่สำคัญ คือ

^๑ James C. Ingram, Economic Changes in Thailand ..., p. 111

^๒ รมย์ โฉม สุนทรสวัสดิ์, "การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๕" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาระดับปริญญาตรี บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๑๗๘

^๓ แฉมสุข นูนนท์, "อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของอังกฤษในเชียงใหม่", ในรายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดี (ครั้งที่ ๑ : ลานนาไทย), ๒๕๑๑, หน้า ๑๔๓

^๔ หจข. ร. ๕ ม. ๑๖/๑๐, เรื่องรายงานพระองค์เพ็ญฯ เสด็จตรวจการป่าไม้, (๑ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๒)

บริษัทเบอร์เนียว บริษัทอีสต์เอเชียติก และบริษัทสยามฟอเรสต์ ส่วนบริษัทของคนไทย (จีน) มีทุนดำเนินการน้อย เทคนิคตลอดจนเครื่องมือในการดำเนินงานไม่ทันสมัย ไม่มีผู้ดำเนินการที่มีความสามารถพอจึงไม่อาจแข่งขันกับบริษัทของอังกฤษได้ เช่น บริษัทกิมเซ่งหลี ซึ่งต้องขายกิจการเพื่อไปทำโรงไฟฟ้าที่กรุงเทพฯ เป็นต้น

ใน พ.ศ. ๒๔๗๐ รัฐบาลได้สำรวจจำนวนไม้ และป่าที่บริษัทต่าง ๆ เข้ามาดำเนินการทำป่าไม้สักในระยะนั้น ปรากฏว่าเป็น

ป่าของบริษัทอังกฤษ	มี ๑๗ ป่า	มีจำนวนไม้	๘๘๑,๖๘๒ คน
ป่าของบริษัทฝรั่งเศส	มี ๖ ป่า	มีจำนวนไม้	๒๑๖,๖๑๔ คน
ป่าของบริษัทเดนมาร์ก	มี ๑ ป่า	มีจำนวนไม้	๑๑๐,๓๑๒ คน
ป่าของคนในบังคับสยาม	มี ๘ ป่า	มีจำนวนไม้	๕๔,๗๘๘ คน
รวมจำนวนป่า	๓๒ ป่า	จำนวนไม้	๑,๓๖๓,๓๙๖ คน ^๒

ในภาคการค้าระหว่างประเทศไม้สักกลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญลำดับที่สองรองจากข้าว ชาวยุโรปและชาวจีนมีบทบาทอย่างมากในการส่งไม้ไปจำหน่ายยังต่างประเทศ กล่าวคือ การส่งไม้สักออกยังต่างประเทศ ๘๒ % เป็นของชาวยุโรป ๔๘ % เป็นของรัฐบาลที่ให้ชาวจีนดำเนินการและอีก ๑๐ % เป็นของชาวจีนในบังคับฝรั่งเศส โดยส่งไปจำหน่ายยังทวีปยุโรป อินเดีย ลังกา และฮ่องกง เป็นปริมาณและมูลค่าสูงชันทุก ๆ ปี จนกระทั่งลดปริมาณลงใน พ.ศ. ๒๔๕๒ เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายในการควบคุมการส่งออก และระหว่างปี ๒๔๖๓ ถึง ๒๔๘๓ ปริมาณการส่งออกลดลงเป็นมูลค่าร้อยละ ๔ ของสินค้าทั้งหมด เนื่องจากความต้องการ

ฉิมป์ โนม สุนทรสวัสดิ์, "การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๕", หน้า ๑๘๕

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๘

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๔

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๕

ไม่ล้าจากต่างประเทศลดลง

๒. การตั้งโรงสีข้าว และกิจการค้าข้าว เมื่อปริมาณการผลิตข้าวเพิ่มขึ้น ประกอบกับมีเครื่องจักรในการสีข้าวแบบสมัยใหม่จากยุโรป อุตสาหกรรมโรงสีข้าวจึงกลายเป็นอุตสาหกรรมหลักของประเทศโดยเริ่มจากในกรุงเทพฯ และขยายตัวออกไปตามเขตเพาะปลูกต่าง ๆ บนเส้นทางรถไฟสายเหนือ และสายตะวันออกเฉียง

โรงสีโรงแรกเป็นของชาวอเมริกัน ตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๐๑ จำนวนโรงสีในกรุงเทพฯ จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๔ มีจำนวนดังนี้

<u>ปี พ.ศ.</u>	<u>จำนวน(โรง)</u>
๒๔๑๐	๕
๒๔๓๒	๒๓
๒๔๓๕	๒๕
๒๔๓๘	๒๗
๒๔๕๓	๕๕
๒๔๖๒	๖๖
๒๔๗๓	๗๑
๒๔๘๔	๗๒

บริษัทที่ดำเนินกิจการเกี่ยวกับการค้าข้าวที่สำคัญของตะวันตก คือ บริษัทอีสต์เอเชียติก จำกัด เป็นของเดนมาร์ก บริษัทนั้นนอกจากจะรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาโดยตรงแล้ว ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๔ ถึง ๒๔๗๕ ยังให้ชานากูเงินในอัตราร้อยละ ๑๐ โดยมีที่ดินของ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๒

^๒

James C. Ingram, Economic Changes in Thailand..., p. 170

^๓ Ibid.

คำประกัน แต่รัฐบาลไคยเล็กโครงการนี้เสีย เพราะเกรงว่าที่ดินจะตกอยู่ในมือของคน
ต่างชาติ

๓. การทำเหมืองแร่ดีบุก เหมืองดีบุกทำกันมานานแล้วทางภาคใต้ของไทย
ส่วนใหญ่ผู้ประกอบการเป็นชาวจีน แต่เมื่อไทยเปิดประตูการค้ากับยุโรปในรัชกาลที่ ๔
ความต้องการดีบุกของโลกเพิ่มขึ้น ชาวยุโรปโดยเฉพาะอังกฤษจึงเข้ามามีบทบาทใน
อุตสาหกรรมชนิดนี้ และสามารถเอาชนะชาวจีนที่ดำเนินกิจการอยู่ก่อนเพราะมีทุนมากกว่า
และมีเทคโนโลยีใหม่ ๆ รวมทั้งมีเครื่องจักรที่ทันสมัย เหมืองแร่ดีบุกได้ทำผลกำไรอย่างมหา
ศาลให้แก่ชาวอังกฤษ ผลกำไรเหล่านี้ได้นำกลับไปยังบ้านเมืองของตน แทนที่จะนำมาใช้
ในการลงทุนซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาประเทศไทยทั้งหมด^๒ ชาวต่างชาติอื่น ๆ มีบทบาทน้อย
มากเมื่อเปรียบเทียบกับกิจการดำเนินงานของชาวอังกฤษ ตัวอย่างเช่น ใน พ.ศ. ๒๔๔๒ บริษัท
ที่ดำเนินกิจการเหมืองแร่ในประเทศไทยจำนวนทั้งสิ้น ๖๐ บริษัท เป็นของชาวอังกฤษ ๓๔
บริษัท ของชาวฝรั่งเศส ๑๓ บริษัท ที่เหลือเป็นของชาวจีน หรือชาวไทยที่มีเชื้อชาติจีน^๓

๔. การส่งสินค้าเขา - ออก บริษัทสำคัญ ๆ ของยุโรป และอเมริกาที่เข้ามา
ดำเนินกิจการส่งสินค้าเขา - ออกในประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นกิจการส่งชาว และไม้สัก
บริษัทที่สำคัญ คือ บริษัทบอร์เนียวจำกัด (Borneo Co., Ltd.) บริษัทหลุยส์ ที เลียว
โนเวนซ์ จำกัด (Louis T. Leenowens) ของอังกฤษ บริษัทอีสต์เอเชียติก จำกัด
(East Asiatic Co.) ของชาวเดนมาร์ก และบริษัทอินเตอร์เนชั่นแนลเอเชียนจิวเวลรี่ จำกัด

^๑ Ibid., p. 73

^๒ ภาณีศ รวมศิลป์, "นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่
พ.ศ. ๒๔๘๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๗" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกประวัติศาสตร์ บัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๓๔

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔

(The International Engineering Co., Ltd.) ของชาวอเมริกัน^๑

ข. ชาวจีน มีบทบาทและอิทธิพลในระบบเศรษฐกิจไทยเป็นเวลานาน ในสมัยรัตนโกสินทร์ชาวจีนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจแทบทุกประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการค้า ชาวจีนยี่อาชีพรุ่งแต่พอการรายย่อย พอคาวเร พอคาคคนกลาง ดำเนินกิจการอุตสาหกรรมต่าง ๆ เช่น โรงสี โรงเลื่อย เหมืองแร่ ส่งสินค้าเขา - ออก ตลอดจนการผูกขาดการจัดเก็บภาษีอากรให้รัฐบาล ในสมัยรัตนโกสินทร์นี้จำนวนชาวจีนในประเทศไทยทวีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เนื่องมาจากความต้องการแรงงานในประเทศไทย ประกอบกับการที่คนไทยมีนิสัยเฉื่อยชาไม่ขยันขันแข็ง และไม่นิยมการใช้แรงงาน เพราะคิดว่าอาชีพการใช้แรงงานเป็นอาชีพชั้นต่ำ และคุ้นเคยกับการถือกรรมอันเป็นอาชีพหลักมากกว่า ชาวจีนจึงผูกขาดอาชีพการขายแรงงานเป็นส่วนใหญ่จึงปรากฏว่า ใน พ.ศ. ๒๔๗๓ จำนวนชาวจีนที่ประกอบอาชีพขายแรงงานเป็นจำนวนร้อยละ ๖๐ ถึง ๗๐ ของแรงงานกรรมกรทั้งประเทศ^๓

ในขณะที่คนไทยนิยมประกอบการเกษตรกรรม ใช้ชีวิตอยู่ในท้องถิ่น ชาวจีนจะเข้าไปประกอบการค้าในเกือบทุกถิ่นไม่ว่าจะเป็นท้องถิ่นทางไกลเพียงใด นอกจากนั้นการค้าระหว่างท้องถิ่นก็ยังตกอยู่ในมือของชาวจีนเป็นส่วนใหญ่ เพราะชาวจีนไม่มีข้อผูกพันทางสนธิสัญญา เช่นชาวยุโรป รัฐบาลมิได้มีการควบคุมการประกอบการของชาวจีน ดังนั้นพอค้าชาวจีนจึงไม่มีคู่แข่ง ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้าชาวตะวันตก หรือชาวไทยเจ้าของประเทศเอง^๔

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖ ถึง ๓๗

^๒ James C. Ingram, Economic Changes in Thailand..., p. 37.

^๓ นาคิต รามศิริ, "นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๑ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๗", หน้า ๓๑.

^๔ James C. Ingram, Economic Changes in Thailand ..., p. 19.

ดังนั้นพ่อค้าชาวจีนจะนำสินค้าจากกรุงเทพฯ เข้าไปขายในท้องถิ่นต่าง ๆ และนำสินค้าจากท้องถิ่นกลับมาขายยังกรุงเทพฯ หรือไม่ก็ส่งเป็นสินค้าออกเป็นการค้าขนาดใหญ่

บทบาททางเศรษฐกิจที่สำคัญมากของชาวจีนอีกบทบาทหนึ่ง คือ การเป็นพ่อค้าคนกลาง ซึ่งรับซื้อสินค้าจากผู้ผลิตไปขายแก่ผู้ส่งออก ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ กิจกรรมค้าข้าว พ่อค้าคนกลางซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนจะรับซื้อข้าวจากชาวนาถึงท้องที่ผลิตในราคาต่ำ เพราะชาวนาส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เรื่องราคา ขบวนการค้า และการตลาดตลอดจนขาดแคลนการสะสมทุนเพื่อการผลิต และนำไปขายแก่เจ้าของโรงสี พ่อค้าคนกลางมีได้รับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาเพียงอย่างเดียว ยังให้กู้ยืมเงินเพื่อเป็นทุนในการผลิต ในอัตราดอกเบี้ยที่สูงมาก คือ ประมาณร้อยละ ๓๐ หรืออาจถึง ๖๐ - ๑๒๐^๒ อีกควย ดอกเบี้ยอาจเป็นตัวแทนหรือข้าว ซึ่งเรียกว่า การตกข้าว โดยทำสัญญาว่าเมื่อชาวนาเก็บเกี่ยวแล้วจะตองขายข้าวให้แก่ผู้ใหญ่ ในราคาที่ใดตกลงกับชาวนา ซึ่งมักมีราคาต่ำกว่าราคาซื้อขายกันอยู่ สัญญาเป็นสัญญาที่ถูกตองตามกฎหมาย ส่วนใหญ่จำนวนเงินต้น ๕๐ บาท จะเสียดอกเบี้ยเป็นข้าวประมาณ ๔๐ สัก ตอ ๑^๓ เดือน ใน พ.ศ. ๒๔๒๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงประกาศห้ามตกข้าวแก่ชาวนา และกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้เป็นซึ่งละ ๑ บาท

พ่อค้ายุโรป เช่น บริษัทอีสต์เอเชียติก ใน พ.ศ. ๒๔๓๔ - ๒๔๓๕ ได้พยายามรับซื้อข้าวจากชาวนาโดยตรง และให้กู้ยืมเงินแก่ชาวนาในเขตนครไชยศรี พิษณุโลก อุดรฯ

^๑Ibid, p. 20.

^๒Ibid, p. 57.

^๓ หจข. ร. ๖ น. ๑๐.๒๕/๑ หนังสือข่าวหลวงรักษาเมืองมื่นบุรี ถึงเจ้าพระยาบรมราช ๒๘ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๘.

โดยคิดดอกเบี้ยจากหัวหน้าขานารอยละ ๗ ต่อปี และหัวหน้าขานาจะนำเงินไปให้ขานากู
 คอในอัตรา รอยละ ๑๐ ต่อปี แต่รัฐบาลเกรงว่าจะมีโทษแก่ขานาในวันข้างหน้า และการคา
 ขานาจะตกอยู่ในมือคนต่างชาติ จึงได้สั่งห้ามเสีย พอคาคคนกลางชาวจีนจึงสามารถประกอบ
 การโดยปราศจากคู่แข่ง

ปรากฏว่าผลประโยชน์ที่พอคาคคนกลางได้รับเป็นจำนวนมหาศาล แต่ไม่มีตัวเลข
 ที่ปรกติแน่นอน Mr. Doll ที่ปรึกษาทางด้านการเงินได้ประมาณไว้ใน พ.ศ. ๒๔๕๐ ว่า
 ประมาณ ๕๒ % ของราคาข้าวที่ส่งเป็นสินค้าออก เป็นจำนวนเงินที่ตกอยู่ในมือของเจ้าของ
 โรงสีผู้ส่งออก และพอคาคคนกลาง โดยที่พอคาคคนกลางเป็นผู้ได้รับส่วนแบ่งมากที่สุด^๒

ในอีกระดับหนึ่ง ชาวจีนได้ประกอบการอุตสาหกรรมใหญ่ ๆ ที่สำคัญ คือ การทำ
 โรงสีข้าว การทำเหมืองแร่ สำหรับการทำให้โรงสีข้าว ถึงแม้ว่าชาวอเมริกันจะเป็นผู้ริเริ่ม
 ก่อตั้งโรงสีเป็นแห่งแรก^๓ และชาวยุโรปได้เข้ามาทำกิจการโรงสีในกรุงเทพฯ และขยาย
 ไปในเขตต่าง ๆ ในเวลาต่อมาดังที่กล่าวมาแล้ว ปรากฏว่าชาวจีนได้หันมาดำเนินการ
 โรงสีเช่นกัน และสามารถมีชัยเหนือชาวยุโรป เห็นได้จากจำนวนโรงสีของชาวจีน เพิ่มขึ้น
 เรื่อย ๆ คือ จากจำนวน ๕ โรง ใน พ.ศ. ๒๔๒๒ เป็นจำนวน ๑๗ โรง ใน พ.ศ. ๒๔๓๒
 ๒๒ โรง ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ ๔๖ โรง ใน พ.ศ. ๒๔๕๑ และใน พ.ศ. ๒๔๖๒ โรงสีของ
 ชาวจีนวันตกทั้งหมดก็ขายให้คนไทย^๔ ดังนั้นจำนวนโรงสีทั่วประเทศไทย ๔๖ โรง เป็นของชาวจีน

๑ หจข., กษ.ใหม่ กองเลขานุการ ส่วนเสนาบดีสภา พิมพ์ ๑๖ เรือง ๒๒๕ หนังสือ
 จอมพลบริพัตร ถึงเจ้าพระยามหิธรราชเลขาธิการ ๑ ตุลาคม ๒๔๗๑.

๒ James C. Ingram, Economic Changes in Thailand ..., p. 72.

๓ โรงสีจักรเมืองอเมริกา ตั้งใน พ.ศ. ๒๔๑๐.

๔ William G. Skinner, Chinese Society in Thailand, An Analytical
 History, (Ithaca, New York : Cornell University Press, 1962), p. 213.

๘๖ โรง และมีโรงสีของรัฐบาล ๒ แห่งที่มีชาวจีนดำเนินการ คือ บริษัทชาวไทย จำกัด^๑ ชาวจีนจึงเป็นกลุ่มเดียวที่ครอบครองอิทธิพลในการดำเนินอุตสาหกรรมโรงสีข้าวในประเทศไทย สำหรับอุตสาหกรรมเหมืองแร่ในภาคใต้ชาวจีนได้ทำเหมืองแร่รายย่อย ๆ หลายราย แต่ไม่อาจแข่งขันกับชาวยุโรปได้ เพราะชาวอังกฤษใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยกว่า^๒ อย่างไรก็ตาม กรรมกรเหมืองแร่ส่วนใหญ่ก็คือชาวจีน

บทบาททางเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดของชาวจีน คือ การเป็นเจ้าของนายอากกร^๓ ก่อนการปฏิรูปการคลังในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลได้ประกาศประเภทนายอากกรที่เก็บจากราษฎรที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ ในลักษณะผูกขาด โดยเจ้าภานี นายอากกรเสนอว่าจะเก็บภานีอะไร เมื่อเห็นราษฎรประกอบอาชีพใดพอที่จะเก็บภานีอากกรได้ ก็จะทำลู่เกล้าฯ ถวายฎีกาเสนอแนะให้เก็บภานีชนิดนั้น ๆ ถ้ารัฐบาลอนุญาต และหากเจ้าภานี นายอากกรประมูลภานีอากกรได้ จะได้รับบรรณาธิการต่าง ๆ^๔ เจ้าภานีนายอากกรมีอำนาจและมีอิทธิพลในการเก็บภานีจากราษฎรมาก เจ้าภานีนายอากกรบางชนิด เช่น เจ้าภานีเงิน น้ำมัน

^๑ James C. Ingram, Economic Changes in Thailand..., p. 70.

^๒ Ibid, p.99 .

^๓ รายละเอียดโปรดดู ฎีกา ประภาพันธ์, "ระบบเจ้าภานีนายอากกรสมัยกรุงเพทฯ ยุคต้น" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาเศรษฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕).

^๔ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ "คำอธิบายตำนานภานีอากกรและตำนานภานี อากกรบางอย่าง", ชุมนุมบันเทิง (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๕๔), หน้า ๔๐ .

มะพร้าว สุรา บอนเบี้ย ใ้รับอำนาจตุลาการจากรัฐในการชำระคดีผู้กระทำความผิดในเขต
 ของตน และหากเจ้าภาษีนายอากรไปทำการเก็บภาษีในเมืองใด เจ้าเมืองต้องให้ความร่วมมือ
 นอกจากนั้นเจ้าภาษีนายอากรยังมีการรับชวงขายคอกภาษีที่ประมูลได้ และเก็บภาษีเกินพิักัดเสมอ
 ทำให้ประชาชนต้องรับภาระอย่างไม่เป็นธรรม ผู้ประมูลภาษีอากรส่วนมากเป็นชาวจีน ถึงแม้
 ว่าจะมีการยกเลิกระบบนี้โดยพระราชบัญญัติหอรัษฎากรพิพัฒน์ พ.ศ. ๒๔๑๖ ซึ่งเปลี่ยนการผูก
 ขาดการจ้กเก็บภาษีโดยเอกชนมาเป็นของรัฐเพื่อรวมรายได้จากเมืองต่าง ๆ เข้าสู่รัฐบาลกลาง
 (และพระราชบัญญัติอื่น ๆ คือ พระราชบัญญัติสำหรับพระคลังมหาสมบัติ ภาควัยกรมต่าง ๆ ที่จะ
 เบิกเงินส่งเงินต่อพระคลัง จ.ศ. ๑๓๓๗ (พ.ศ. ๒๔๑๘) และพระราชบัญญัติพระธรรมนูญหน้าที่
 ราชการกระทรวงการคลัง ร.ศ. ๑๐๘ ซึ่งกำหนดหน้าที่หน่วยงานที่จะรับผิดชอบการจ้กเก็บภาษี
 อย่างแน่นอน) นายทุนที่เป็นเจ้าภาษีนายอากรเก่า หรือชาวจีนที่ทำการค้าขายตามหัวเมือง
 ต่าง ๆ โดยเฉพาะในภาคใต้ จะได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมือง พร้อมทั้งให้เหมาเมือง
 หมายถึงให้เจ้าเมืองมีหน้าที่รับผิดชอบบ้านเมืองทั่วไป และผูกขาดการจ้กเก็บภาษี และสะสม
 ทุน และดำเนินกิจการค้า ผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่ได้รับก็แบ่งกันระหว่างเจ้าเมืองกับพระมหา
 กษัตริย์ เช่น ที่เมือง ภูเก็ต ระนอง เป็นต้น^๒

จากการพิจารณามูลฐานทางคานเศรษฐกิจของไทยข้างต้นจะเห็นได้ว่า แรงกระตุ้นที่
 สำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของไทยมาจากการขยายอำนาจของยุโรป^๓ และอิทธิพล
 ของตลาดโลกมีการเปลี่ยนแปลงเพียงไม่กี่ชนิดที่เกิดจากความต้องการภายในประเทศ

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๕
 (พระนคร : องค์การคาคูสุภา, ๒๕๐๔), หน้า ๘๕๐.

^๒ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. ๒๓๘๘
 ถึง ๒๔๕๓) วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๘๒ ถึง ๖๘.

^๓ T.H. Silcock, "Money and Banking", in Thailand Social and
 Economic Studies in Development. ed. T.H. Silcock (Canberra:
 Australian National University Press, 1967, p.170.

เนื่องจากคนไทยโดยทั่วไปมีลักษณะเฉื่อยชา ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง (Passive entity) มีความวางเฉยต่องานการณทุกอย่างชอบใช้ชีวิตอย่างง่าย ๆ ไม่เห็นความสำคัญของระเบียบ ขอบบังคับ ไม่ชอบยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่เกี่ยวกับตนโดยตรงอีกส่วนหนึ่งดำเนินชีวิตเพื่อความสนุกสนานเฉพาะหน้า โดยไม่คำนึงถึงอนาคต คนไทยจึงหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่ไม่สนุก และ เศรษฐกิจก็เป็นกิจกรรมที่ไม่สนุกด้วย เพราะคุ้นเคยกับการปกครอง ระบอบทรวราชซึ่งเชื่อว่าพระมหากษัตริย์เป็น "สมมุติเทพ" เป็นเจ้าชีวิต และเจ้าแผ่นดิน ดังนั้นการตัดสินใจทาง คำนใด ๆ รวมทั้งทางคานเศรษฐกิจจึงมาจากเบื้องบน กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ ราชวงศ์ ข้าราชการ พระ ตลอดจนผู้นำชั้นสูงในกรุงเทพฯ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแม่ชาวไทยโดยเฉพาะ ชาวบ้านผลิตสินค้าหลัก แต่ผูกุมอำนาจในทางเศรษฐกิจ คือ พระมหากษัตริย์ ขุนนาง เจ้านาย และนายทุนชาวจีน ตามที่ เซอร์จอห์น บาวริง ได้แสดงความคิดเห็นไว้ เมื่อเข้ามาใน ประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๓๘๘ ครั้นในระยะต่อมาขึ้นอยู่กับชาวตะวันตกอีกกลุ่มหนึ่งด้วย

ภูมิหลังทางการเมือง

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าในศตวรรษที่ ๑๙ ประเทศมหาอำนาจตะวันตกซึ่งดำเนินการ แข่งขันเพื่อแสวงหาอาณานิคมในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แผ่ขยายอำนาจ และ

^๑James C. Ingram, Economic Changes in Thailand..., p 218.

^๒S.B. Ayal, "Value Systems and Economic Development in Japan" เก็บความโดย พรชัย สุจิตน์ "ค่านิยมและการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศญี่ปุ่นและไทย", จุลสารโครงการตำราและสังคมศาสตร์ (มกราคม - มีนาคม ๒๕๑๘) : ๔ - ๖.

^๓T.H. Silcock and H.D. Evans, "Elites and Selection", in Thailand Social and Economic Studies in Development, p. 85.

^๔James C. Ingram, Economic Changes in Thailand..., p. 24.

อิทธิพลทางการเมืองเข้าไปในดินแดนต่าง ๆ โดยเฉพาะประเทศที่ตั้งอยู่ในเขตทางเดินสินค้า ประเทศไทยต้องประสบกับปัญหาเดียวกันกับประเทศเพื่อนบ้าน คือ การเข้ามาหาผลประโยชน์และแข่งขันกันในประเทศไทย ของอังกฤษ และฝรั่งเศส ซึ่งทำให้เกิดเป็นปัญหาการเมืองระหว่างประเทศ การที่ประเทศไทยสามารถดำรงเอกราชอยู่ได้ก็เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่อำนวยให้ไทยเป็นประเทศกั้นชน ระหว่างดินแดนพม่า และมลายูของอังกฤษ กับอินโดจีนของฝรั่งเศส กับการดำเนินนโยบายแห่งประเทศ และการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะหากไทยยังแข่งขันไม่ยอมผ่อนปรน ดำเนินความประเทศตะวันตกแล้ว คงจะต้องเสียเอกราชเหมือนประเทศอื่น ๆ ดังปรากฏในข้อคิดเห็นของ Townsend Harris หูของสหรัฐอเมริกาซึ่งเข้ามาขอทำสนธิสัญญากับไทยว่า "หนทางที่เหมาะสมในการทำการตกลงกับสยาม คือ การให้ค่าสิ่งอาวุธ ซึ่งจะทำให้การตกลงใช้เวลา น้อย และตามที่ Sir John Bowring บันทึกไว้ว่า หากชาวเขาไม่สามารถทำสนธิสัญญาได้ ชาวเขาจักไม่รอช้า และจะประกาศว่าชาวเขาจะไม่ให้เวลากับอุปสรรค และจะกลับไปยังสยามหลังจากที่ได้ปรึกษากับมหามิตร ฝรั่งเศส อเมริกา และกองทัพอังกฤษ" จำกัดความได้ว่า หากไทยไม่ยอมทำสนธิสัญญาด้วย อังกฤษจะต้องใช้กำลังบังคับ ซึ่งอาจเป็นกำลังรวมระหว่างอังกฤษ ฝรั่งเศส และอเมริกา ก็ได้

Likhit Dhiravegin, Siam and Colonialism (1855 - 1909) : An Analysis of Diplomatic Relation. (Bangkok : Thai Watana Panich Co., Ltd., 2518), p. 78.

^๒ James V. Martin, A History of Diplomatic Relation between Siam and the United States of America 1833 - 1929 (Microfilm by the Library of congress Photoduplication Service), p. 26., coded by Likhit Dhiravegin, Ibid, p. 11.

^๓ Sir John Bowring, The kindom and People of Siam (London : John W. Parker and Son, 1957) Vol.II, pp 211-212 .

การกระทบกระทั่งระหว่าง อังกฤษ ฝรั่งเศส กับไทยในบริเวณชายแดน เช่น เขตแดนลานนา กับพม่าของอังกฤษ ซึ่งมีประโยชน์ทางการป่าไม้เข้ามาเกี่ยวข้อง และ ดินแดนริมฝั่งแม่น้ำโขงกับอินโดจีนฝรั่งเศส ก่อให้เกิดกรณีพิพาทครั้งสำคัญ ๆ เช่น กรณีพิพาท ร.ศ. ๑๑๒ ในเรื่องเขตแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง^๒ เป็นเหตุให้ไทยเสียดินแดนในอาณานิคม หลายครั้งด้วยกัน คือ

- พ.ศ. ๒๔๑๐ ไทยเสียดินแดน เขมร และเกาะต่าง ๆ จำนวน ๖ เกาะ
- พ.ศ. ๒๔๓๑ ไทยเสียดินแดนสิบสองจุไทย
- พ.ศ. ๒๔๓๖ ไทยเสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง
- พ.ศ. ๒๔๔๓ ไทยเสียดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงตรงข้ามหลวงพระบางและปากเซ
- พ.ศ. ๒๔๕๐ ไทยเสียดินแดน พระตะบอง เสียมราชบุรี ศรีโสภณ
- พ.ศ. ๒๔๕๒ ไทยเสียดินแดน ตังเกี๋ย ตรังคาบู เกคาท์ ปะลิส ให้อังกฤษ ซึ่งรวมเป็น ดินแดนทั้งหมด ๕๑๓,๔๔๗ ตารางกิโลเมตร^๓

^๑ ฌ็อมม์ โสม สุนทรสวัสดิ์, "การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๕," หน้า ๕๔ - ๕๖.

^๒ พลเรือตรี แชน ปัจจุบันนท์ และนาวาเอกสวัสดิ์ จันทน์, กรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส และการรบที่ปากน้ำเจ้าพระยา สมัย ร.ศ. ๑๑๒ (กรุงเทพฯ : กองวิชาการ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, ๒๕๑๐).

^๓ Thailand : How Thailand Lost Her Territories to France (Bangkok Department of Publicity, 1940) ; coded by Likhit Dhiravegin Siam and Colonialism..., p. 18.

อย่างไรก็ตามประเทศไทยได้ไขว่คว้าหาการทศ และถือเอาหลักการตามอำนาจ คือ ไม่อยู่ในความครอบงำของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแต่ฝ่ายเดียว และคบค้ากับประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ ควบ เช่น รัสเซีย เยอรมัน และสหรัฐอเมริกา^๒ ในขณะที่เดียวกันก็ปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย เพื่อให้เป็นที่ยอมรับแก่บรรดาประเทศตะวันตก^๓

ลัทธิอาณานิคม มีจุดมุ่งหมายที่จะดึงผลประโยชน์จากประเทศอาณานิคมในด้านการค้า วัตถุประสงค์ แรงงาน ตลาดสินค้าอุตสาหกรรม และอำนาจทางการเมืองประเทศที่สูญเสียเอกราช และประเทศได้รับอิทธิพลนี้ต้องสูญเสียผลประโยชน์ทางค้ำกวาง แต่ในขณะที่เดียวกันก็รับเอา อิทธิพลจากอารยธรรมตะวันตก วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ทำให้เกิดสถาบันใหม่ ๆ ที่เดิมไม่มี เช่น สถาบันการปกครอง การเมือง รวมทั้งสถาบันการเงิน เช่น การสหกรณ์ การธนาคาร เป็นต้น นอกจากนั้นในขณะที่เดียวกันยังสร้างความรู้สึกชาตินิยม และความเป็นเชื้อชาติเดียวกัน ซึ่งจะเห็นได้ชัดในการจัดตั้งสถาบันการธนาคารของไทย ดังจะไดกล่าวต่อไป

ความต้องการแหล่งเงินทุนและลักษณะการออมเงินของคนไทย

ควยเหตุที่ระบบเศรษฐกิจประเทศไทยเพิ่งเปลี่ยนจากระบบเดิม และหันมาใช้เงิน เป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน โดยที่เป็นผลมาจากแรงกระตุ้นภายนอก มิใช่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศเอง ดังที่ไดกล่าวมาแล้วนั้น คนไทยมีใคคุ้นเคยกับระบบหรือสถาบัน ต่าง ๆ ที่ประเทศไทยรับรูปแบบมาจากตะวันตก ซึ่งได้มีวิวัฒนาการของตนเองมาก่อนหน้าแล้ว

^๑ หจข. ร. ๖ ก. ๑๘ เรื่อง ทศฝรั่งเศสขอใหม่ชาวฝรั่งเศสเป็นกรรมการเบงกีสยามกัมมาจล และรับราชการในกรมพาณิชย์ (๒๔ กค. - ๗ มค. ๒๔๖๐).

^๒ Likhit Dhiravegin Siam and Colonialism..., p. 42.

^๓ Ibid ; pp. 27-29.

อย่างไรก็ตามในขณะนั้นคนไทยมีความต้องการแหล่งเงินทุนในการพัฒนาและขยายการผลิต เพราะคนไทยยังขาดทั้งทุน เครื่องมือ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ในขณะที่เกี่ยวกับคนไทย ส่วนใหญ่ยังขาดการออมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และด้วยเหตุที่ไม่มีสถาบันการเงินออมจากประชาชน ซึ่งก่อนหน้าการจัดตั้งธนาคารพาณิชย์ประเทศไทยไม่มีสถาบันการเงินใดที่เอื้ออำนวยในค่านนี้เลย ไม่มีตัวเลขที่ปรากฏชัดเกี่ยวกับการออมเงินของคนไทย พระยวงษาบุประพัทธ์ (ม.ร.ว.สัทธาน สนิทวงศ์) เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ (พ.ศ. ๒๔๕๒ - ๒๔๕๕) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับพฤติกรรมในการออมเงินของคนไทยไว้ดังนี้

นิสัยของราษฎรชานาไคยมากนั้น ความที่ชาวพระพุทธเจ้าได้ตั้งเทศนา ถึงผู้แม้ว่า บิณฑุใดคนอุบรูบุรุษก็มิใช่ขายผลกำไรที่หาเข้ามาเก็บหมก หรือถาพที่เดินการ พันนควยแควก็เดินเสียจนหมดทีเดียว เก็บไม่มิกำลังพอที่จะบริโภคน ใส่อยจน ถึงเวลาที่จะเก็บเกี่ยวชวาในนาได้อีก

และหากมีการเก็บออมทรัพย์สินก็จะเก็บในรูปของเงิน หรือทองรูปพรรณ ไว้ในบ้าน

ตามปกติเมื่อพิจารณาจากหลักการเงินสมัยใหม่ สถาบันการเงินโดยทั่วไปมี ลักษณะตามหน้าที่เป็น ๓ ประการ คือ

๑. สถาบันการออม (Saving Institute) คือ สถาบันที่ระดมเงินทุนส่วนใหญ่ จากการรับฝากเงิน หรือขายหลักทรัพย์ ซึ่งมีหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางการเงิน

๒. สถาบันที่ทำการใหญ่เงิน (Lending Institute) คือ สถาบันที่ใหญ่มุม จากเงินทุนของเจ้าของ หรือจากการขายหุ้น และการกู้ยืมจากสถาบันการเงินอื่น ๆ ภายในและภายนอกประเทศ

พช. ร. ๕ กษ. ๓.๑/๑๒ เรื่องชวอนาจะกูเงินรัฐบาล และความคึกเห็น ที่จะคึกบารุงนา (๑๘ ส.ค. - ๖ มี.ค. ๑๒๘).

๓. สถาบันที่ให้ความสะดวกในการติดต่อทางการเงิน เช่น การโอนเงิน เป็นต้น กล่าวโดยสรุปก็คือ เป็นสถาบันแหล่งกลาง (Intermediation Function) ในการระดมเงินออมรายย่อย ๆ ไปให้กลุ่มลงทุนต่อไป คือ ผ่านกระบวนการแปรรูปจากเงินออมรายย่อยให้กลายเป็นเงินกูยรายใหญ่ นั่นเอง. แก่อนการจัดตั้งธนาคารและสถาบันการเงินอื่น ๆ เช่น สหกรณ์ บริษัทประกัน และธนาคารออมสิน แหล่งที่ทำหน้าที่ระดมเงินออมจากประชาชนยังไม่มี อีกทั้งยังไม่ปรากฏกิจกรรมที่ทำหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกในด้านการเงินอีกด้วย นอกจาก "โพงกวน" ซึ่งเป็นร้านที่รับส่งเงินให้ชาวจีนไปยังญาติพี่น้องในแผ่นดินใหญ่เท่านั้น สถาบันการเงินมีเพียงสถาบันที่ทำหน้าที่ให้กูย ซึ่งอยู่ในตลาดการเงินนอกระบบ (Unorganized Financial Market) มีขนาดใหญ่มาก และมีตัวเลขที่ระบุปริมาณการกูยเงินไม่แน่นอน แต่มีอิทธิพลในเศรษฐกิจไทย โดยเฉพาะในวงการเกษตรกรรมมาก แหล่งกูยเงินเหล่านี้ คือ โรงรับจำนำ และนายทุนรายย่อย ๆ ซึ่งเป็นเอกชนไม่มีกฎเกณฑ์ในการให้กูยมตลอคจนอัตราที่แน่นอน ทุกอย่างจึงขึ้นอยู่กับความพอใจของเจ้าของเงินเป็นสำคัญ สำหรับตลาดทุน (Capital Market) ซึ่งก่อให้เกิดการกูยเงินระยะยาว โดยการออกหลักทรัพย์ต่าง ๆ เช่น พันธบัตร หุ้นกู้ ฯลฯ ซึ่งเป็นเทคนิคการเงินสมัยใหม่ไม่มีในสังคมเศรษฐกิจไทยเลย

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร เสด็จออกทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

^๑ เรืองชัย มาระกานนท์, การเงินและการธนาคารในประเทศไทย, หน้า ๒๑.

^๒ สุวัจน์ ภูนาศ และวณิ จงศิริวัฒน์, การเงินและการธนาคาร, หน้า ๑๕๕.

^๓ Paul Sithi Amnuai, Finance and Banking in Thailand, p. 38.

^๔ Ammar Siamwalla, "Stability, Growth and Distribution in the Thai Economy" in Finance, Trade and Economic Development in Thailand, ed. Prateep Sandysuwan, (Bangkok : Sompong Press, 1975), p. 26 .

มหาสมณิก (พ.ศ. ๒๔๓๕ - ๒๔๔๕) ทรงกล่าวถึงโรงจำนำในแง่ที่ว่า

"แท้จริงเมืองเราที่ทำการแบ่งคือโรงจำนำ แต่ทำแต่เอาความชู้ ไม่มีทาง
รับคิโสดิ แลแม่แต่โรงรับจำนำรับคอกเบี้ยแรงเช่นนั้นก็ยังมีทางที่จะไขไค้มา
ทั้งตามบุญนายแก่เราธรรมคาที่ทุกินทางรับจำนำก็มีอยู่... การเขาไป
จำนำในบาน ผู้จำนำจะตองเสียคาจางผู้จำนำ คาของกำนำลดจาเงิน ถ้าเป็นสิง
ตองตรวจตราก็จะตองเสียการางวัลผู้ตรวจ ทั้งไม้ทันแก่ความตองการแลยอม
เป็นกาารเสื่อมเสียเกียรคิยคิตามความนิยม ถ้าหากผู้จำนำจะเป็นคนที่มีบรรคา
คักคิอยู่"^๑

สำหรับการกู้ยืมเงินของคนไทยนั้น คาร์ล ซี. ซิมเมอร์แมน ได้สำรวจเศรษฐกิจ
ชนบทไทยใน พ.ศ. ๒๔๓๓ - ๒๔๓๔ พบว่าการกู้ยืมเงินของคนไทยมีในทุกภาค โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งมีมากที่สุดคิในภาคกลาง การกู้ยืมเป็นการกู้ยืมจากญาติ คนรู้จัก จากพ่อคาคคนกลาง
หรือผู้ออกเงินกู โดยที่มหัคทรัพย์และหลักเกณคิในการให้แตกต่างกันไป เช่น กูโดยไม่มี
สัญญาผูกพัน หรือมีสัญญา โดยชำระอัตราคอกเบี้ยแตกต่างกันไปตามทองที่ คอกเบี้ยอาจจะ
เป็นตัวเงิน หรือผลผลิตที่จะผลิตคิได้ ก็คิตามสัญญา การกู้ยืมเงินส่วนใหญตองมีทรัพย์สินค้ำ
ประกัน เช่น ที่นา เป็นต้น ตัวอย่างเช่น การกูเงินของราษฎรเมืองพนัสนิคม ตองเสีย

"คอกเบี้ยขาวบาทละสี่ตุ่ คนเงินขาวตองเสียคอกเบี้ยขาวเกวียนหนึ่ง กูยืม
ขาวรับประทานตองไขขาวสี่คิหนึ่ง เป็นสองคิ ถ้าไม้อย่างนั้นผู้มีเงิน, ชาว
ก็ไม้ใหญ่ยืมเงิน ยืมขาว"^๒

^๑ หจช. ร. ๕ กษ. ๑๒.๒/๑๒ เรื่องบุคคลคิยแล้วเปลี่ยนเป็นบริษัทสยามกัมมาจล
(๔ พค. รคิ. ๑๒๔ - ๑๓ พย. รคิ. ๑๒๔)

^๒ ภาคกลางมีราษฎรที่มหัค ๔๕ % ภาคเหนือ ๑๔ % ภาคใต้ ๑๔ % ภาคตะวันออก
เฉียงเหนือ ๑๑ %

^๓ หจช. ร. ๕ กษ. ๓.๑/๔ เรื่องราษฎรชวานาชอกูเงินหลวง (๑๔ มกราคม รคิ. ๑๐๕)

และหากราษฎรเอาเงินไปจำหน่ายไว้ ต้องเสียดอกเบี้ย

เงินต้น ๘๐ บาท ดอกเบี้ยที่เสียแต่ก่อนเป็นข้าวเปลือกถึง ๖๐ สลึง ๒๘ ๖๘๖ ๖๘๖
บาง ในเวลานี้ต้องเสียดอกเบี้ย ๘๐ สลึง ถ้าเป็นเงินดอกเบี้ย ๖ สลึง ขึ้นไปถึง
๘ สลึง ราษฎรชาวนาไม่ทราบว่าจะไปหาเงินที่ไหนเสียดอกเบี้ยแทนอยู่ ก็จำว่าเป็น
ต้องยอมเสียดอกเบี้ยมากตามนั้น สัญญาคืน ๑ ปี สูงคนแลดูออกเสร็จ ฎาไม่ส่ง
ตามสัญญายอมให้ผูกเอาที่ดินเสีย เป็นคน เอกชนซึ่งเป็นเจ้าของเงินกู จึงมี
อิทธิพลต่อชาวนาซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศมาก

แหล่งเงินทุนใหญ่ที่สุดของไทย คือ พระคลังข้างที่ ใหญ่ยืมเงิน สรรองเงินทุนใน
การดำเนินกิจการต่าง ๆ และรวมทุนกับนายทุนต่าง ๆ ไม่แต่เพียงก่อน พ.ศ. ๒๔๓๑ เท่านั้น
แต่เมื่อมีธนาคารพาณิชย์แล้วพระคลังข้างที่ยังมีบทบาทในการเป็นแหล่งเงินทุนมากกว่าธนาคาร
พาณิชย์ ตัวอย่างเช่น

การใหญ่ยืมรายย่อย หากเป็นราชวงศ์ หรือขุนนางที่ใกล้ชิด พิจารณาใหญ่ยืมโดย
ไม่คิดดอกเบี้ย และไม่มีการค้ำประกันโดยให้หักเงินคืนจากเงินปีที่จะได้กำไร เช่น พระองค์เจ้า
จุจาวารณวิษณุเงินพระคลังข้างที่^๓ เป็นต้น

สำหรับประชาชนอื่นอาจถวายฎีกาขอเงินพระคลังฯ ได้โดยเสนอหลักทรัพย์ค้ำ
ประกัน เช่น หลวงพิพิธภักดีวิจารณ์ (ฮี้) กู้เงินพระคลัง ๘๐,๐๐๐ ซึ่งโดยจำหน่ายบ้านและโรงสี

^๑ หจช. ร. ๕ กษ. ๓.๑/๘ เรื่องความคิดเรื่องอุทขุนชาวนา (๗ กรกฎาคม

ร.ศ. ๑๑๘)

^๒ หจช. ร. ๖ ก. ๑/๖๓ รายงานแหล่งสหกรณ์ ๑๘ กย. ๒๔๖๕

^๓ หจช. ร. ๕ ก. ๘.๒/๓๗ เรื่องพระองค์เจ้าจุจาวารณวิษณุเงินพระคลัง

เป็นประกัน ใ้รับพระราชโองการคึกคอกเบี้ยร้อยละ ๙^๑ ต่อปี ตั้งแต่วันที่จุนส่งเงินเสร็จ
 เป็นต้น หากไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันพอก็จะไม่ได้รับการพิจารณาใหญ่ ตัวอย่างเช่น ใน พ.ศ.
 ๒๔๕๒ ขาวนาแขวงเมืองชัยบุรี ๓๖ ราย รวมกันขอกู้ยืมเงิน จำนวน ๒,๕๑๐ บาท เพื่อทำทุน
 ต่อไป โดยจะส่งเงินคืนเมื่อขายข้าวได้ และจะเสียดอกเบี้ยตามธรรมเนียม^๒ หรือเมื่อ พ.ศ.
 ๒๔๓๓ ขาวนาแขวงเมืองพนัสนิคม จำนวน ๔๐๔ ครอบครัว ขอกู้เงินหลวงเนื่องจากขายยาก
 มากแพ่งเพราะฝนตกจนขายข้าวไม่บริบูรณ์^๓ ตัวอย่าง กิจการใหญ่ ๆ ที่เงินทุนจากพระคลังข้างที่
 อาจเห็นได้จากกรณีการก่อตั้งบริษัทโรงสีข้าวสยาม ใน พ.ศ. ๒๔๕๕ ซึ่งมีเงินทุนครั้งแรก
 ๑,๘๑๕,๐๐๐ บาท ต่อมาเพิ่มทุนเป็น ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท ประกอบด้วยผู้ร่วมลงทุนดังนี้ คือ
 พระพิบูลย์พัฒนากร ๑๕๐,๐๐๐ บาท นายยูเส็งเฮง ๕๐๐,๐๐๐ บาท หลวงโสภณเพชรรัตน์
 (กิมเซ่งหลี) ๓๐,๐๐๐ บาท หลวงจิตรจางวางนิช (หลีเต็กก้อ) ลงทุนจากเงินที่ได้จำหน่าย
 ทรัพย์สินไว้กับพระคลังข้างที่ ๑,๐๓๐,๐๐๐ บาท นอกนั้นเป็นของบริษัทเคีแอนคยอน ตัวแทนของ
 บริษัทโรงสีสยามที่ยุโรป ต่อมาบริษัทได้ขอเพิ่มเงินกู้อีก ๑๕๐,๐๐๐.๐๐๐บาท

^๑ หจข. ร. ๕ ค. ๕.๒/๑ เรื่องที่โรงสีหลวงพิริภักดิ์พิจารณา ๖ กันยายน

ร.ศ. ๑๑๕.

^๒ หจข. ร. ๕ กษ. ๓.๑/๑๒ เรื่องขาวนาจะกู้เงินรัฐบาลและความเห็นที่จะคิด
 บำรุงนา (สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๔).

^๓ หจข. ร. ๕ กษ. ๓.๑/๔ เรื่องราษฎรขาวนาขอกู้เงินหลวง ๑๔ มกราคม
 ร.ศ. ๑๐๕.

^๔ หจข. ร. ๖ ค. ๑๕/๓ สำเนาหนังสือหุ้นส่วนโรงสีข้าวสยามในระหว่าง
 หลวงจิตรจางวาง (กรุงเทพฯ) ฝ่ายหนึ่ง พระยารัชฎากรโกศล (กรุงเทพฯ) ฝ่ายที่สอง
 ยูเส็งเฮง (กรุงเทพฯ) ฝ่ายที่สาม, แซงกี (กรุงเทพฯ) ฝ่ายที่สี่ และกิมเซ่งหลี (กรุงเทพฯ)
 ฝ่ายที่ห้า ๑๔ เมษายน ร.ศ. ๑๓๐.

โดยมีโรงสีมยา และโรงสีหัตถ์เงิน เป็นประกัน ทำให้เงินที่กู้มาจากพระคลังข้างที่ เป็นจำนวนทั้งสิ้น ๕๐๐,๐๐๐ บาท และพระคลังข้างที่ได้รับโอนเงินทุนของบริษัทเคีแอนค็อน จำนวน ๓๕๐,๐๐๐ บาท อีกด้วย

หลังจากการรับเอาสถาบันและเทคโนโลยีใหม่ ๆ จากตะวันตก ประเทศไทยได้ตั้งสถาบันการเงินหลายอย่างมาใช้ เช่น การสหกรณ์ บริษัทประกันภัย ธนาคารออมสิน และธนาคารพาณิชย์ การจัดตั้งสหกรณ์ และธนาคารออมสินเป็นความพยายามของรัฐบาลที่จะสนับสนุนการออมของประชาชน ซึ่งได้ผลไม่เต็มที่นัก สถาบันที่มีบทบาททางเศรษฐกิจการเงินมากที่สุดคือ ธนาคารพาณิชย์ ซึ่งมีวิวัฒนาการในระยะแรก ดังนี้

การก่อตั้งธนาคารของชาวตะวันตก

๑. บริษัทตัวแทนธนาคารตะวันตก เมื่อไทยเปิดประตูการค้ากับตะวันตก ประเทศที่เขามามีผลประโยชน์ทางการค้าในประเทศไทยมากที่สุด คือ อังกฤษ กับฝรั่งเศส ตามรายละเอียดที่กล่าวแล้ว เพื่ออำนวยความสะดวกในการค้าระหว่างประเทศ ประเทศทั้งสองซึ่งได้นำเอาระบบธนาคารพาณิชย์มาใช้ในการโอนเงินระหว่างประเทศ และใหญ่แกพอคาสัญชาติของตน ในขั้นแรกได้แต่งตั้งบริษัทตัวแทนให้ดำเนินการการเงิน คือ ใน พ.ศ. ๒๔๐๓ ธนาคารชาร์เตอร์ (Charter Bank) ให้บริษัทเยอรมัน ชื่อ A Markward & Co. เป็นตัวแทน ธนาคารของกงและเชียงไฮ้ แต่งตั้งให้ทางยูกเกอร์ซิก (Jucker Sigg. Co.)

พ.ศ. ๒๔๐๖ ม. ๓.๑/๖ เจ้าพระยาบวรราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล กราบบังคมทูลเกล้าถวาย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องการให้จ่ายเงินทำมาหากินของหลวงจิตรจางวานิช ๑๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๕ .

ของสวิสเป็นตัวแทน และธนาคารเมอร์แคนไทน์ (Mercantile Bank) มอบีไหทางวินเซอร์ (Winsor) ทำการแทน

บริษัทตัวแทนเหล่านี้ค้ำเงินกิจการรับฝากเงิน ใหญ่ยืมเงิน และออกตั๋วเงิน ตัวอย่าง เช่น ห้างยูกเกอร์ซีกัรับฝากเงิน และใหญ่ยืมเงิน ใน พ.ศ. ๒๔๓๓ ปรากฏว่ามีจำนวนเงินฝากอยู่ ๕๓๕,๐๐๐ เหรียญ (๒๐,๓๕๕ ชั่ง ๖๐ บาท ๔๓ สลึง) ใหญ่ยืมเงินแลกมูลค่าต่าง ๆ รายที่สำคัญเป็นพอดค้าชาวยุโรป คือ

มิสเตอร์มคลิน พอดค้าไม้ ๕,๓๑๒ ชั่ง ๔๐ บาท ๔๒ สลึง

มิสเตอร์บี.ค. สมิต ทำป่าไม้ ๔,๐๐๐ ชั่ง

มิสเตอร์โกเวน พอดค้าไม้ ๒,๒๐๘ ชั่ง ๒๖ บาท ๔๓ สลึง

มิสเตอร์ภาค นายช่าง ๓๖๒ ชั่ง ๔๐ บาท

เจ้าหมื่นสรรพเพชรภักดี ๔๖๐ ชั่ง

เอเยนต์เมืองนอก ๑,๒๐๘ ชั่ง ๒๖ บาท ๔๓ สลึง

โรงสีสามเสน ๒,๐๐๐ ชั่งเศษ ฯลฯ

สำหรับการออกตั๋วเงินนั้น "เคิมเจ้าภาษีเงินกรุงเทพฯ ส่งตั๋วห้างยูกเกอร์ซีกัแทนเป็นเงิน เธอรับไว้แลสัญญากับแบงค์ให้นำเงินเหรียญมาเผาส่งคลัง แลเธอให้ตัวนั้นแลกแทนเงิน"^๓

อุเทน เตชะไพบูลย์ "การธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย" วารสารธนาคาร

ปีที่ ๘ (ธันวาคม ๒๕๑๗) : ๑ ,

๒ หจข. ร. ๕ ค. ๘/๒ เรื่องห้างยูกเกอร์ซีกัล้มละลาย (กฎหมาย -

มีนาคม ร.ศ. ๑๐๕) .

^๓ เรื่องเดียวกัน .

บริษัทตัวแทนเหล่านี้ประกอบกิจการค้าควบคู่ไปกับธุรกิจการธนาคาร และไม่ได้ใช้หลักเกณฑ์ของการธนาคารอย่างเข้มงวด ธนาคารตะวันตกต่าง ๆ จึงต้องการเปิดสาขาของตัวเองอย่างแท้จริง

ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงการดำเนินงานที่ไม่รัดกุมของบริษัทตัวแทนเหล่านี้ คือกรณีล้มละลายของห้างยูเกอร์ซีก ตัวแทนของธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ใน ร.ศ. ๑๐๘ มีรายละเอียด ดังนี้

ห้างยูเกอร์ซีกทำการรับฝากเงินซึ่งส่วนใหญ่เป็นบัญชีฝากประจำ และได้รับความเชื่อถือจากพ่อค้าชาวยุโรป และคนไทยชั้นสูงในกรุงเทพฯ รัฐบาลเองได้ฝากเงินไว้ถึง ๕,๐๐๐ ชั่งเศษ พร้อม ๆ กับออกตั๋วสัญญาใช้เงินซึ่งเป็นที่ยอมรับของรัฐบาล ดังปรากฏว่า เมื่อเจ้าภานายอากริซตั๋วสัญญาใช้เงินของห้างยูเกอร์ซีกมาส่งให้รัฐบาล รัฐบาลก็จะเรียกเก็บตัวเงินจากห้างอีกตอหนึ่ง ปรากฏว่าห้างฯ ให้นำเงินไปปล่อยสินเร็วมากเกินไปโดยไม่มี การควบคุมพิจารณาที่ค้ำพอ ในที่สุดห้างต้องเลิกกิจการไป

๒. ธนาคารสาขาของธนาคารต่างประเทศ เมื่อเศรษฐกิจในประเทศไทยขยายตัวขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราโชบายในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย มีการสร้างทางคมนาคม กิจการสาธารณูปโภค ที่สนับสนุนการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจหลายประการ เช่น การไฟฟ้า ประปา รถราง ถนน ตลอดจนทางรถไฟ ไปยังภูมิภาคต่าง ๆ

๑. เรื่องเดียวกัน .

๒. เรื่องเดียวกัน .

ธนาคารในยุโรปเห็นว่า บริษัทตัวแทนจะไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าเทียมกับสาขาที่แท้จริง ในการรองรับภาวะเศรษฐกิจที่มันแนวโน้มที่จะขยายตัวขึ้นเรื่อย ๆ แรงกระตุ้นที่สำคัญที่ทำให้ธนาคารมีความเห็นเช่นนี้ คือ โครงการสร้างทางรถไฟของรัฐบาลไทย กล่าวคือ

ใน พ.ศ. ๒๔๒๕ รัฐบาลไคอุนเมจิให้สัมปทานแก่บริษัทเดนมาร์ก ในการก่อสร้างทางรถไฟสายแรกขึ้นระหว่างกรุงเทพฯ - สมุทรปราการ เป็นระยะทาง ๒๑ กิโลเมตร อีก ๒ ปีต่อมา คือ ใน พ.ศ. ๒๔๓๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เซอร์แอนดรูว์ คลาร์ก (Sir Andrew Clarke) และบริษัทไนซาร์ด แมคแทกการ์ด โลว์เซอร์ (Messrs. Punchard, Mac Taggard, Lowther & Co.) ซึ่งเป็นบริษัทของอังกฤษทำการสำรวจเพื่อหาเส้นทางที่เหมาะสมที่สุดในการสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ถึงเชียงใหม่ พร้อมทั้งแยกทางตั้งแต่เมืองสระบุรีไปยัง เมืองนครราชสีมาสายหนึ่ง จากเมืองอุตรดิตถ์ไปยังตำบลท่ามะเค็ด ริมฝั่งแม่น้ำโขงสายหนึ่ง จากเชียงใหม่ไปยังเชียงใหม่ และเชียงใหม่อีกสายหนึ่ง^๒

สัญญาการสำรวจนี้ได้แพร่หลายเป็นข่าวกระจายไปทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศมหาอำนาจที่กำลังเข้ามาแสวงหาอิทธิพลในไทยได้ให้ความสนใจ เพราะถือว่าไทยได้เปิดศักราชแห่งการทำนุบำรุงบ้านเมืองตามการคมนาคม เปิดทางค้าขายติดต่อให้สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น จึงเกิดการเคลื่อนไหวในบริษัทการค้าต่างประเทศ ซึ่งเล็งเห็นผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการ

สมใจ ไพโรจน์ธีร์วิทย์, "บทบาทของประเทศไทยอำนาจตะวันตกในการสร้างทางรถไฟของประเทศไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" (วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗), หน้า ๔๕ .

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖ .

สร้างทางรถไฟ จึงมีผู้ต้องการมาแสวงโชคและหางานทำ นอกจากนั้นการสร้างทางรถไฟ
 นั้นต้องอาศัยเงินทุนมหาศาลในการใช้จ่ายหมุนเวียนทั้งในและนอกประเทศ เพื่อเป็นค่า
 แรงงาน ค่าอุปกรณ์และวัสดุต่าง ๆ ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ซึ่งมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่
 ฮ่องกง จึงได้ดำเนินการเปิดสาขาของธนาคารขึ้นในกรุงเทพฯ ธนาคารนี้จัดตั้งขึ้นโดย
 กฎหมายพิเศษของฮ่องกง โดยพระบรมราชานุญาตของพระนางเจ้าวิกตอเรีย เมื่อวันที่ ๑๔
 สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๐๘ สาขาของธนาคารในกรุงเทพฯ จัดทะเบียนเป็นทางการในวันที่ ๒
 ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๑ โดยมีทุนและการดำเนินงานเป็นของชาวอังกฤษ ผู้จัดการคนแรกของ
 ธนาคาร คือ มีสเตอร์ เจ. อาร์. เอ็ม. สมิท (Mr. J.R.M. Smith) และปรากฏว่า
 ธนาคารได้จัดทำบัญชีแสดงฐานะการดำเนินงานของธนาคาร ณ วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ.
 ๒๔๓๑ ^๒ ดังนี้

๑ กองบรรณสาร, แผ่นที่ ๒ ส่วนหน้าที่ ๑ ตอน ๑ พ.ศ. ๒๔๒๗ "กรมหลวง
 เทวะวงษา กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สำนักราชเลขาที่ ๑๒๕/๓๒๕๗
 วันที่ ๓ ๑๒ ๓ คำ ๓ คำ ปี่ชวด สัมฤทธิศก ๑๒๕๐ อ่างโดย สมใจ ไพโรจน์ธีรรัตน์
 เรืองเคียงกัน หน้า ๕๔ .

๒ Paul Sithi Ammai, Finance and Banking in Thailand ...,

สินทรัพย์		หนี้สิน	
เงินสด	๑๕๐,๘๖๕.๐๐	บัญชีเงินฝากกระแสรายวัน	๔๑,๘๐๖.๘๕
ค้ำวางรับ	๓๓๑.๘๖	คอกเบี้ย ๕ %	๑๕๐.๐๐
ค้ำเรียกเก็บ	๑๖,๑๓๘.๒๐	ค้ำวางจ่าย	๑,๑๒๓.๔๔
เครื่องตกแต่งสำนักงาน	๖.๐๐	ค้ำเรียกเก็บ	๑๖,๑๓๘.๒๐
บัญชีกำไรขาดทุน		เงินทรงจ่าย	
ค่าใช้จ่าย	๑,๔๖๘.๓๓	สิ่งกโปรและสำนักงานใหญ่	
โทรเลข	๕๘.๐๓	(ฮ่องกง)	๑๐๘,๘๕๔.๖๘
อาคารแสดงพิมพ์	๓.๓๕		
	๑๖๘,๒๓๔.๑๓		๑๖๘,๒๓๔.๑๓

จากบัญชีบุคคลนี้จะเห็นได้ว่า แหล่งเงินทุนของธนาคารนี้มาจากเงินทรงจ่ายจากสำนักงานใหญ่ที่ฮ่องกง และสาขาที่สิงคโปร์ ๑๐๘,๘๕๔.๖๘ ปอนด์ สำหรับการรับฝากเงินนั้นมีเฉพาะเงินฝากกระแสรายวันมีจำนวนเพียง ๔๑,๘๐๖.๘๕ แสดงว่าธนาคารนี้บริการเฉพาะการค้าเพียงด้านเดียว และเมื่อเปรียบเทียบกับเงินสด ๑๕๐,๘๖๕.๐๐ ปอนด์ อยู่ในอัตราส่วนประมาณ ๑ : ๔ เงินสดตามหลักการบัญชีบุคคลนี้มีความหมายรวมถึงเงินสดที่เก็บไว้สำหรับใช้จ่ายในสำนักงาน และเงินสดที่ฝากไว้กับธนาคารอื่น ๆ (ใน พ.ศ. ๒๔๓๑ ย่อมหมายถึงธนาคารในต่างประเทศ เพราะยังไม่มีธนาคารไทย) เพื่ออำนวยความสะดวกในการเปิดบัญชีซึ่งกันและกันในการทำธุรกิจระหว่างประเทศ ซึ่งอนุมานได้ว่าประการหลังต้องเป็นอัตราที่สูงกว่า

ในอีก ๖ ปีต่อมา คือ พ.ศ. ๒๔๓๗ ธนาคารชาร์เตอร์ (Charter Bank of India, Australia and China) ของอังกฤษก็ได้เปิดสาขาค่าเงินงานแห่งที่สอง

โดยมี นาย D.W. Gilmore เป็นผู้จัดการ และในวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๓๘ ธนาคาร
 แห่งอินโดจีน (Banque de l' Indo-China) ได้มาเปิดกิจการเป็นแห่งที่สาม ธนาคาร
 ยุโรปธนาคารที่ ๔ ในระยะนี้ คือ ธนาคารเมอร์แคนไทส์ จำกัด ใน พ.ศ. ๒๔๖๖ ตลอด
 ระยะเวลา ๑๘ ปี (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๑ - ๒๔๔๙) ในประเทศไทยมีธนาคารพาณิชย์ ๓
 ธนาคารที่เปิดดำเนินการ ธนาคารเหล่านี้ดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้

ออกบัตรธนาคาร (Bank Note) เป็นการออกตั๋วสัญญาจะจ่ายเงินตราโลหะแก่
 ผู้ที่นำบัตรนั้นมาทวงถาม ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ เป็นธนาคารแรกที่ได้รับพระบรม
 ราชานุญาตให้ออกบัตรธนาคาร ธนาคารไทยประกาศให้ประชาชนทราบในวันที่ ๒๑ พฤษภาคม
 ๒๔๓๒ โดยมีบัตรธนาคารที่ขอขึ้นเป็นเงินตราไทยได้หลายชนิด คือ ๑ บาท ๕ บาท ๑๐ บาท
 ๕๐ บาท ๕๐ บาท ๑๐๐ บาท และ ๕๐๐ บาท ซึ่งหน่วยราชการต่าง ๆ ต่างก็ยอมรับชำระหนี้^๒

ในเวลาต่อมาธนาคารชาร์เตอร์ได้รับอนุมัติให้ออกบัตรธนาคาร^๓ ชนิด ๑ บาท
 ๕ บาท ๑๐ บาท ๒๐ บาท ๕๐ บาท ๕๐ บาท และ ๕๐๐ บาท ในปี พ.ศ. ๒๔๔๑ แต่รัฐบาล
 ไทยสงวนสิทธิ์ที่จะไม่รับเอาบัตรธนาคารนั้น^๔ และรัฐบาลได้อนุญาตให้ธนาคารแห่งอินโดจีน
 ออกบัตรธนาคาร ชนิด ๕ บาท ๒๐ บาท ๕๐ บาท ในเดือนเมษายน ๒๔๔๒^๕

^๑ เฉลิม ขงบุญเกิด, ธนบัตรไทย ธนาคารแห่งประเทศไทยพิมพ์เป็นอนุสรณ์ใน
 โอกาสครบรอบ ๓๐ ปี ๑๐ ธันวาคม ๒๕๑๕ (กรุงเทพฯ : ไทยไฟโวลิตการพิมพ์, ๒๕๑๕),
 หน้า ๕ .

^๒ เรื่องเดียวกัน .

^๓ หจข. ร. ๕ ค. ๒๐/๒ ชาร์เตอร์แบงก์ขออนุญาตให้ตัวธนบัตร ๑๘ มีนาคม

ร.ศ. ๑๑๖ .

^๔ เรื่องเดียวกัน .

^๕ หจข. ร. ๕ ค. ๒๐/๓ อินโดไชนาแบงก์ ๑๔ - ๒๓ เมย. ร.ศ. ๑๑๖ .

อย่างไรก็ตามบัณฑิตธนาคารเหล่านี้มีได้แพร่หลาย กิ่งไขกันอยู่ในหมู่พ่อค้าชาว
 ต่างประเทศ และประชาชนชั้นสูงในกรุงเทพฯ เป็นส่วนใหญ่ นอกเขตพระนครไม่มีผู้นิยมใช้
 ชำวานาและกรรมกรชนชาวต่างก็เรียกรองเอาเหรียญบาทไม่ยอมรับบัณฑิตธนาคาร อีกประการ
 หนึ่งธนาคารทั้งสามแห่งไม่มีสาขาในต่างจังหวัดจึงไม่สะดวกในการนำบัณฑิตธนาคารมาแลกเงิน
 ดังนั้นบัณฑิตธนาคารที่ออกใช้จึงมีอยู่น้อยมาก จนกระทั่งวันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๕ มี
 จำนวนธนาคารบัตรที่ออกใช้ทั้งสิ้นเพียง ๔ ธนาคาร^๒ และเมื่อรัฐบาลได้ออกธนบัตรใช้เอง
 ในวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๔๔๕ รัฐบาลได้ขอรองให้ธนาคารทั้งสามถอนคืนพันธบัตรของตนเสีย
 ธนาคารแห่งอินโดจีนลดจำนวนบัตรธนาคารในนั้นทันทีสองในสามส่วน

การที่ธนาคารออกบัตรธนาคารก็เพื่ออำนวยความสะดวกแก่การค้าของชาวยุโรปใน
 ประเทศไทยนั่นเอง

สำหรับการระดมเงินออมโดยการรับฝากเงินหรือปล่อยสินเชื่อโดยการให้กู้ยืมนั้น
 ธนาคารเหล่านี้ไม่ให้ความสำคัญมากนักเพราะเป็นธนาคารสาขาที่แท้จริง ต้องรับนโยบายการค้า
 ค่าเงินงานจากสำนักงานใหญ่โดยตรง สิ่งที่ธนาคารเหล่านี้สนใจก็คือการค้าระหว่างประเทศ
 และการค้าเงินตราต่างประเทศ ตัวอย่างเช่น ธนาคารแห่งอินโดจีน ในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ แมว
 กิจการของสาขาในกรุงเทพฯ จะกำหนดแสดงตัวเลขในงบดุลเป็นจำนวนถึง ๕๐,๐๖๘,๐๕๕ ฟรังก์

^๑ เฉลิม ขงบุญเกิด, ธนบัตรไทย, หน้า ๗ .

^๒ เรืองเดียวกัน .

^๓ หมายถึงสาขาที่มีสำนักงานใหญ่เป็นศูนย์กลางและเป็นผู้เปิดสาขาขึ้นมาในแหล่ง
 ต่าง ๆ โดยการบริหารงาน หรือการวางนโยบายสำคัญ ๆ อยู่ภายใต้การควบคุมของสำนักงาน
 ใหญ่ สำนักงานใหญ่นอกจากจะเป็นผู้กำหนดนโยบายของสาขาแล้ว ยังเป็นผู้คัดเลือกเจ้าหน้าที่
 ระดับสำคัญ ๆ ไปปฏิบัติงานตามสาขาอื่น อ้างจาก สุขใจ น่ายุค, "การช่วยเหลือทางการเงิน
 ของธนาคารพาณิชย์ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ" (วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๑๗), หน้า ๑๗ .

๗๕ ของคิมส์ แต่สำนักงานใหญ่เห็นว่าประเทศไทยมีปัญหาทางการเงิน
บาท จึงให้หยุดการติดต่อธุรกิจในประเทศไทยและมุ่งความสนใจไปยังฮ่องกง และสิงคโปร์
ควยเหตุที่ผลประโยชน์จากการค้าเงินตราต่างประเทศธนาคารทั้งสามจึงแสดงความ
ไม่พอใจอย่างยิ่งที่กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยทรงมีโครงการที่จะขยายงานของ "บุคคลิก" จากการ
รับฝากเงินในไทยขึ้นเงินภายในประเทศเพียงสองประการ โดยเพิ่มการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ
ในกิจการควย ธนาคารทั้งสามอ้างว่ากรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยซึ่งทรงเป็นเสนาบดี
กระทรวงพระคลังอยู่ในขณะนั้น จะใช้อำนาจหน้าที่อย่างไม่เป็นธรรม^๒ และเกรงว่า
ชาวเยอรมันซึ่งจะเขามารวมบริหารงานในธนาคารนี้จะทำให้รัฐบาลเอื้ออำนวยผลประโยชน์
ต่อชาวเยอรมันมากกว่าชาติอื่น ๆ ในเรื่องนี้อังกฤษและฝรั่งเศสมีความข้องใจมากถึงกับได้มีการ
เจรจาระหว่างเลขาธิการสหุตุฝรั่งเศสประจำประเทศอังกฤษกับรัฐมนตรีประจำกระทรวงการ
ต่างประเทศของอังกฤษ^๓

ในสายคาของคนไทยเห็นว่าการที่อังกฤษและฝรั่งเศสสนใจธนาคารไทยก็เพราะ
ธนาคารไทย"เปิดทำการเอกซเซมเมื่อเดือนเมษายนที่ล่วงแล้ว (ร.ศ. ๑๒๔)"^๔ เนื่องจากมี
เหตุผลเกี่ยวกับที่อังกฤษไม่ยอมให้ธนาคารชาติอื่นเข้าทำการ "เอกซเซม คงทำแต่ก็ไปได้กับ
แคว้นในเทศอื่นเคียว เพราะเป็นการแย่งผลประโยชน์ของพวกคอมเมอเชี่ยลแบงก์"^๕
นั่นเอง

^๑ Ministry of Finance, Section 26D/1, Banque de l' Indo-China ;
Annual Report 1902 - 1920 .

^๒ หจช. ร. ๕ กษ. ๑๒๒/๒ เรื่องบุคคลิกยแล้วเปลี่ยนเป็นบริษัทสยามกัมมาจล

(๕ พฤษภาคม ๑๒๔ - ๑๓ พฤศจิกายน ๑๒๕) .

^๓ เรื่องเดียวกัน .

^๔ เรื่องเดียวกัน .

^๕ เรื่องเดียวกัน .

ธนาคารยุโรปนี้ถึงแม้ว่าจะ^๑เป็นธนาคารสาขาที่ดำเนินการตามแบบของธนาคารในยุโรปโดยเฉพาะระบบธนาคารอังกฤษ และดำเนินการ ตามนโยบายของสำนักงานใหญ่ แต่การดำเนินงานภายในสิ่งแวดล้อมเช่นประเทศไทยไม่อาจทำตามแบบแผนเช่นในยุโรปได้ อุปสรรคเหล่านี้ก็คือชาวไทยเองไม่คุ้นเคยกับระบบธนาคาร ระบบการให้เช็คหรือแม่แต่การให้ธนบัตรในระยะแรก และชาวยุโรปเองไม่สามารถเข้าใจหรือเข้าถึงคนไทยได้เนื่องจากอุปสรรคทางด้านภาษา จึงทำให้เกิดการร่วมมือระหว่างธนาคารพาณิชย์ยุโรปกับคอมปราโคโร ซึ่งส่วนมากเป็นคนจีน ในระยะแรกคอมปราโคโรทำหน้าที่เป็นเพียงล่าม ต่อมาเมื่อบทบาทเพิ่มมากขึ้นในด้านการจ้างพนักงานธนาคารการหาเงินฝาก ค่าประกันการกู้ยืมเงินให้แก่ลูกค้า ให้ความรู้เกี่ยวกับฐานะการเงินของลูกค้า ตลอดจนติดตามทวงหนี้ เรียกเก็บเงินจากลูกค้า แล้วคิดค่าบริการทั้งจากลูกค้าและธนาคาร ธนาคารพาณิชย์ในระยะนี้จึงเป็นบทบาทรวมของชาวตะวันตกกับชาวจีนในประเทศไทย รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้และเกี่ยวกับการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ในระยะต่าง ๆ จะได้อธิบายในบทที่ ๓

ธนาคารไทย ในที่นี้หมายถึงธนาคารที่จดทะเบียนในประเทศไทย โดยพิจารณาแยกเป็นสองกลุ่ม คือ ธนาคารไทยที่เกิดจากการรวมทุนระหว่างพระบรมราชวงศ์ ชาวจีนและชนชั้นสูงในภายใต้อการร่วมมือของพระคลังข้างที่ อันได้แก่ธนาคารสยามกัมมาจล ซึ่งได้รับพระบรมราชานุญาตให้เป็นบริษัทจำกัด ในวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๔ และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด ในวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๒ และธนาคารที่ดำเนินการโดยคนจีนในประเทศไทยซึ่งมีจุดกำเนิดแตกต่างกัน แต่มีความสัมพันธ์กันในการดำเนินงาน โดยจะพิจารณาแต่ละกลุ่มในแง่สาเหตุการก่อตั้ง การรวมทุนและกิจกรรมที่ธนาคารเหล่านี้ประกอบด้ว

^๑William G. Skinner, Chinese Society in Thailand. (New York : Cornell University Press, 1962), pp. 108 - 109 .

^๒Ibid.

๑. บริษัทสยามกัมมาจลทุน จำกัด การก่อตั้งธนาคารของคนไทยนอกจากเพื่อสนองความต้องการทางการค้าแล้วยังเกิดขึ้นเพราะความรู้สึกถึงความเป็นชาติหรือความรู้สึกชาตินิยมของคนไทยที่พยายามปกป้องผลประโยชน์และแข่งขันกับอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตกที่เป็นแรงกดดันทั้งทางเศรษฐกิจและทางการเมืองในระดับประชาชน ความรู้สึกของคนไทยในเรื่องนี้เห็นได้จาก กรณีย์พระพนมสารนรินทร์ และหลวงฤทธิศักดิ์ชลเชตร คัดตั้งธนาคารไทยในมณฑลปราจีนบุรีใน พ.ศ. ๒๔๕๑ โดยชื่อที่ว่า บริษัทแบงก์ไทย การตั้งบริษัทนี้มีเบื้องหลังมาจากการแข่งขัน กิจการเดินเรือกลไฟรับส่งผู้โดยสารในลำนำปราจีนบุรีระหว่างกิจการของ หลวงวิจารณ์จินพานิช (ชม กรมการพิเศษฝ่ายจีน เมืองฉะเชิงเทรา) ซึ่งเรียกว่า "เรือไทย" ฝ่ายหนึ่ง กับ บริษัทเดินเรือสตีลแบงก์เกต และ บริษัทเรือมอเตอร์ของชาวยุโรปอีกฝ่ายหนึ่ง "เรือไทย" ไม่อาจแข่งขันกับบริษัทฝ่ายหลังได้ เพราะเป็นเรือเก่า และมีทุนน้อย หลวงวิจารณ์จินพานิช จำเป็นต้องหยุดกิจการ บริษัทสตีลแบงก์เกต เห็นว่าไม่มีคู่แข่งจึงประกาศขึ้นราคาโดยสาร จนเป็นที่เดือดร้อนแก่ประชาชนทั่วไป หลวงวิจารณ์จินพานิชได้นำเรื่องนี้ปรึกษากับพระพนมสารนรินทร์ ผู้ว่าราชการเมืองนครนายก และ นายเพิ่ม หมายวาความของราษฎรเมืองฉะเชิงเทรา และตกลงร่วมมือรวบรวมทุนแข่งขันกับบริษัทเดินเรือทั้งสอง โดยจัดตั้งแบงก์ไทย เรียกหุ้นหุ้นละ ๑ บาท เพื่อให้คนจนที่โดยสารเรือไปมาสามารถเช่าหุ้นได้เป็นจำนวน ๑ ล้านหุ้น โดยประกาศเรียกหุ้นในวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๑ โดยชี้แจงว่า

หจช. ร. ๕ ค. ๒๐/๕ เรื่อง พระพนมสารนรินทร์ และ หลวงฤทธิศักดิ์ชลเชตร คัดตั้งแบงก์ไทยชนที่มณฑลปราจีน (๕ มกราคม - ๑ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๗).

เดิมมีผู้ตั้งต้นคิดรวบรวมเจ้าของเรือเมล์ในเขตลพบุรีจะตั้งขึ้นเป็นบริษัทรับคนโดยสารตลอดทั้งทางทะเลขึ้นรถไฟในเขตลพบุรี แต่การที่คิดนั้นไม่สำเร็จใด โดยไม่สามัคคีพร้อมเพรียง เลยเป็นโอกาสใหญ่ที่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่เมือง นำเรือกลไฟมาเดินแข่งผลประโยชน์ และขึ้นราคาโดยสารเป็นการเคอะครอน จึงใคร่พร้อมกันหลายคนคิดตั้งกันเป็นบริษัท เพื่อบำรุงอุดหนุนคนไทยทำเป็นการใหญ่ เรียกว่าบริษัทแบงก์ไทย ทำการเดินเรือเมล์อย่างหนึ่ง ทำการค้ายายอย่างหนึ่ง ทำการให้การใหญ่เงินอย่างหนึ่ง

และในโบหุ้นแต่ละใบ นอกจากจะระบุวิธีการแบ่งผลกำไร โดยมีการจับสลากรายชื้อผู้โชคได้ รับเงินพิเศษ และสิทธิของผู้ถือหุ้นแล้ว ยังได้มีคำเตือนว่า

เราเป็นไทยจงอย่าลุ่มความสามัคคีสำหรับชาติไทย มีกะตัญญูรักใคร่ต่อชาติ ศาสนาของไทยเราไว้เสมอ ... คำว่าไทยในที่นี้หมายความว่า ไม่ว่าบุคคล ชนิดใดที่ใหม่กะตัญญูรักใคร่ แต่นับถือต่อชาติ ศาสนาไทยแล้ว ก็นับได้ว่าเป็นไทยทั้งสิ้น ... ๒

ผู้ลงชื่อในโบหุ้น คือ พระพนมสารนรินทร์ หลวงเทศวิศว์กัศลเขตร (ผู้จัดการแบงก์ วัฒนาวทลี และกิจการรณมาในกรุงเทพฯ เดิมเป็นปลัดเมืองชลบุรี เป็นผู้มีทุนรอนมาก ไกรรวมเข้าชื้อด้วยโดยมิได้ออกเงินลงทุน เพื่อให้บริษัทแบงก์ไทยได้รับความเชื่อถือ) และ นายเพิ่ม เป็นผู้จัดการ บริษัทพยายามจะดำเนินการเพื่อขอพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้งได้ภายในวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๒ หากแต่สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ได้เสด็จออกไปเขตลพบุรี และไต่ทรงเห็นประกาศแรงความของบริษัท จึงกราบทูลขอ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑ เรื่องเดียวกัน , ชี้คเส้นใต้โดยผู้เขียน .

๒ เรื่องเดียวกัน .

พระบรมราชานุญาตสอบสวน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง พระเจ้านองยาเชอ กรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์ ขาดหลวงพิเศษจัดการราชการมณฑลปราจีนบุรี พระยาตรีสุหเทพ (ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย) และมิสเตอร์ไซค์ (ผู้แทนกระทรวงการคลัง) เป็นกรรมการสอบสวน

เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๕๑ คณะกรรมการสอบสวนได้พิจารณาและสรุปว่า รัฐบาลพึงเกอูกุดอุกหนูน คนไทยที่คิดเข้าหุ้นส่วนตั้งขึ้นเป็นบริษัทมหาชน โดยผู้ดำเนินการเป็นผู้ที่ไม่มีข้อบังคับห้ามปราม มีทุนรอน มีการจัดการเป็นหลักฐาน แต่บริษัทนี้ กระทำโดยไม่มีทุนรอน ไม่มีแบบแผนวิธีทำการที่เป็นหลักฐาน จึงสมควรให้บริษัทหยุดดำเนินการ^๒

นอกจากนั้น ธนาคารพาณิชย์ของไทย ก็เหมือนกับสถาบันอื่น ๆ ของไทยที่ถือกำเนิด และสามารถเจริญเติบโตมาจากการมองเห็นประโยชน์ ของชนชั้นเบื้องบน สมเด็จพระเจ้านองยาเชอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย ผู้ทรงก่อตั้งบริษัทสยามกัมมาจลทุนจำกัด อันเป็นธนาคารไทย ธนาคารแรก ทรงเห็นความสำคัญของกิจการธนาคาร ไฉนพระดำริ ว่า

การแบ่งก่อบานเมืองไม่ตองสงสัยว่าถ้าไทยมีอำนาจในการนี้ขึ้นได้เพียงใด ก็เท่ากับเป็นไทแก่ตัวเท่านั้น พิเศษเป็นเครื่องป้องกันผลประโยชน์ของบ้านเมือง ผู้ประกอบการพลเรือนทหารเป็นเครื่องรักษาผลประโยชน์ในอุทกกรรมจ กำลังทั้งสองฝ่ายนี้พร้อม จึงนับว่าเป็นกำลัง ถ้าขาดฝ่ายหนึ่งก็ไม่เป็นองค์^๓

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ หจช. ร. ๕ กษ. ๑๒.๒/๑๒ เรื่องบุคคลล้มแล้วเปลี่ยนเป็นบริษัทสยามกัมมาจล

ดังนั้น พระองค์จึงทรงประสงค์จะตั้งธนาคารชาติขึ้นด้วยแรงบันดาลใจจากการที่ตามเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป^๑ จึงได้ให้ที่ปรึกษาทางการเงินศึกษาเรื่องการธนาคารชาติ แต่ได้รับการคัดค้าน พระองค์ทรงเห็นว่า การคิดจะตั้งธนาคารชาติ "จะคิดกับพวกอังกฤษคงไม่มีทางสำเร็จเพราะเป็นการนึกทางที่เขาเป็นคนและข้าราชการของอังกฤษเป็นธรรมดา"^๒ พระองค์จึงทรงระงับไว้ และทรงดำริว่าจะทรงจัดตั้งธนาคารพาณิชย์ขึ้นก่อนเป็นธนาคารท้องถิ่น (local bank) ในเมืองเสียก่อนแล้วจึงตั้งธนาคารชาติ เพราะ

แนชแนลแบงก์จะทำเอกซเซนเองไม่ได้ก็ถือหางพวกแบงก์ไทยใหญ่ทำการดูดเงินแบงก์ต่างประเทศได้ เพราะฉะนั้น ถ้าโลเคอลแบงก์ไม่ตั้งขึ้นเป็นพนัก่อนไคแล้ว แนชแนลแบงก์ก็ตั้งขึ้นไม่สะดวก ... เพราะความคุ้นเคยในราษฎรของเราตอการแบงก์ยังไม่มามากนัก แนชแนลแบงก์ตอผู้มีอาชีพศูราคาสูง จะไปเจรจากับราษฎรที่ตอการเงิน ๓๐ คำลึ่งก็ทำไม่ไค ทั้งเป็นส่วนการของรัฐบาลเขนนันยอมไม่เป็นไคตั้งใจตั้งการไปรเวทอยู่เป็นธรรมดา ถ้ามีโลเคอลแบงก์เป็นมือเป็นเท้าอยู่ก็อาจมีฐานะทำไคโดยเอาแนชแนลแบงก์เป็นเคลียร์ริงเฮาสศวยที่เดียว"^๓

ดังนั้น ในวันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๗ จึงได้เปิดสำนักงานรับฝากเงิน เรียกชื่อว่า "บุคคลับ" (book club) โดยเงินทุนเริ่มดำเนินการ ๓๐,๐๐๐.- บาท และมีผู้ฝากเงินรายปีโดยให้ดอกเบียร์อยละ ๗^๒ ๒๒ ๑๑๐,๐๐๐.- บาท และได้ขยายงานโดยการรับฝากรายวันในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๔๘ การดำเนินการในปีแรกไคผลกำไรถึง ๕ หมื่นบาทเศษ^๔ และเพื่อที่จะดำเนินการเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

^๔ เรื่องเดียวกัน.

พระองค์จึงได้ทรงขอพระบรมราชานุญาตจัดตั้งเป็นบริษัทจำกัด โดยออกหุ้นเป็น ๓,๐๐๐ หุ้น
ราคาหุ้นละ ๑,๐๐๐.๐๐ บาท ปรากฏว่ามีผู้มีส่วนในหุ้น ดังนี้

กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย	๕๐๓	หุ้น
พระสรพรพการทิรัญกิจ	๓๕๐	หุ้น
คอยซ์ เอเชียนดิช (ของแบงก์ชาติเยอรมัน)	๓๓๐	หุ้น
กิมเซ่งหลี	๓๑๕	หุ้น
พระคลังข้างที่	๓๐๐	หุ้น
เค็นคานสกีแลนแมนส์แบงก์ (ของแบงก์ชาติเดนมาร์ก)	๒๕๐	หุ้น
หลวงประสารอักษรพรหม	๑๑๐	หุ้น
จันกัน	๑๐๐	หุ้น
เองเสี้ยงหยง	๑๐๐	หุ้น

ที่เหลือจากนั้นเป็นของเจ้านายขุนนางและพ่อค้าจีน

แบงก์สยามกัมมาจล จำกัด ได้รับพระบรมราชานุญาตพิเศษให้จดทะเบียนเป็นทางการ
ในวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๕ โดยที่รัฐบาลต้องการให้กิจการธนาคารอยู่ในมือของคนไทย
จึงได้กำหนดอัตราส่วนของหุ้นให้ชาวต่างชาติ (รวมทั้งผู้ที่อยู่ในบังคับต่างชาติ) ถือหุ้นในอัตรา

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด, บริษัทแบงก์สยามกัมมาจลทุน จำกัด เปลี่ยนเป็น
ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด ม.ป.ท. อนุสรณ์ ๕๐ ปี (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเซမ်,
๒๕๐๐), หน้า ๓๐ - ๓๑.

หนึ่งในสามของหุ้นทั้งหมด และในการบริหารงานใหม่คณะกรรมการกำหนดนโยบายและกำหนด
 ใหม่ผู้จัดการเป็นสองฝ่าย คือ ผู้จัดการฝ่ายต่างประเทศต้องเป็นชาวต่างชาติ "หลักชาติ
 อังกฤษหรือฝรั่งเศส" และผู้จัดการฝ่ายไทยดำเนินการเกี่ยวกับกิจการภายในประเทศ ใน
 ครั้งแรกนี้ Mr. F. Kilian ชาวเยอรมันเป็นผู้จัดการฝ่ายต่างประเทศ พระสรพการ
 หิรัญกิจเป็นผู้จัดการฝ่ายไทย พระมนตรีพจนกิจ เป็นนายกรรมการอำนวยการ

บริษัทแห่งสยามกัมมาจล จำกัด ดำเนินกิจการจนถึง พ.ศ. ๒๔๕๒ นาย ข. ยูเสง
 สีวะโกเศศ หรือ นายยูเส็งเอง ซึ่งได้รับพระราชทานนามเป็น นายฉลองไยนารถ ได้รับ
 เลื่อนให้ดำรงตำแหน่งผู้จัดการวิฤตการณ์ของธนาคารก็ได้เกิดขึ้น เนื่องจากการดำเนินงานโดย
 ปราศจากความรู้อันเนื่องมาจากการธนาคาร การบัญชีและการเฉลยของผู้จัดการไทยทั้งสองโดยเฉพาะ
 นายฉลองไยนารถ

ศูนย์วิทยพัชกร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑ หจข. ร. ๕ กษ. ๑๒.๒/๒ เรื่องบุคคลิกแล้วเปลี่ยนเป็นบริษัทสยามกัมมาจล
 (๕ พฤษภาคม ๑๒๔ - ๑๓ พฤศจิกายน ๑๒๕)

ได้นำแบ่งสยามกัมมาจลเข้าไปผูกพันกับแบงก์เงินสยามทุน และกิจการบริษัทโรงสีข้าวไทย

พ.ศ. ๒๔๕๐ พระสรรพการหิรัญกิจ (นายเซย สรรพการ) ตั้งบริษัทบางกอกซิคี้แบงกทุนจำกัด

พ.ศ. ๒๔๕๓ บริษัทบางกอกซิคี้แบงกทุนจำกัด รวมกิจการกับธนาคารยูเส็งเฮงของนาย ช.ยูเส็ง ตั้งเป็นธนาคารเงินสยามทุนจำกัด โดยรับโอนหนี้ของบริษัทบางกอกซิคี้แบงกทุนจำกัด และมีหนี้สูญถึง ๒๐๐,๐๐๐.- บาท

พ.ศ. ๒๔๕๕ นาย ช.ยูเส็ง จักการตั้งสาขานาคารสยามกัมมาจลที่ถนนราชวงศ์ ซึ่งเป็นที่ทำการเกี่ยวกับบริษัทแบงกเงินสยามกัมมี นายวิเชียร นองชายของ นายฉลอง เป็นผู้จัดการ

ก่อนหน้านั้น นายฉลองฯ ได้เข้าร่วมกับบริษัทโรงสีข้าวสยามของหลวงจิตรจางวางนิช โดยมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่มีทุนลมอยู่ด้วย เช่น พระยาเทพวารวดี พระยาอัครบดี พระยาภิรมการโกศล ฯลฯ และผู้รวมทุนอื่น ๆ เช่น มีส เตลตรฮอน และพอดจันอน ๆ

นายฉลองฯ เป็นผู้ควบคุมการเงิน และบัญชีของบริษัทแต่ผู้เดียว เขาได้นำเงินของบริษัทไปไซหนักของแบงก์เงินสยาม ๒๐๐,๐๐๐.- บาท และยิ่งได้ออกตั๋วลงหนา (ฮวยคัว) ในนามของบริษัท โดยที่ไม่มีตัวเงิน เพราะบัญชีเงินฝากของบริษัทที่แบงก์เงินสยามทุนเป็นเพียงตัวเลขเท่านั้น ดังนั้น เมื่อมีผู้มารับตั๋ว บริษัทจะออกเช็คตามบัญชีที่มีอยู่ แต่ธนาคารไม่มีตัวเงินอยู่จริงที่จะจ่ายได้ ผู้รับตั๋วจึงฟ้องร้องบริษัท บริษัทก็ฟ้องแบงก์เงินสยามอีกต่อหนึ่ง แบงก์เงินสยามจึงล้มละลาย

พ.ศ. ๒๔๕๖ นายฉลอง ไนยนารถ ถูกจับตัวคดีฉ้อฉลธนาคารสยามกัมมาจล โดยการสั่งจ่ายเช็คที่ไม่มีเงินในบัญชี ทั้งนี้เพราะเขาเป็นผู้เดียวที่ควบคุมการโอนเงินโดยไซเช็คกระหวาง ธนาคารสยามกัมมาจล สำนักงานใหญ่กับสาขาที่ราชวงศ์ รวมทั้งแบงก์เงินสยามทุนด้วย .

ซึ่งคนได้เข้าไปมีผลประโยชน์อยู่ด้วย วิกฤตการณ์ครั้งนี้แสดงให้เห็นสายใยของวงการธุรกิจ
 ส่งออกกับธนาคารพาณิชย์ซึ่งดำเนินกิจการอยู่ในกลุ่มขุนนาง ข้าราชการชั้นสูงและพลภาคคนจีน
 ไม่นักคน ถึงจะกล่าวในรายละเอียดในบทที่ว่าด้วยระบบการทำงานของธนาคารพาณิชย์ต่อไป

เนื่องจากการดำเนินงานของ นายฉลอง ไนยนาถ บริษัทแบงก์จีนสยามทุนโคลัม
 ละลายลง และมีสิทธิธนาคารสยามกับมาจลตองชวนเซลงกาย กล่าวคือ ธนาคารไคจ่าย
 เงินเงินให้บริษัทแบงก์จีนสยามทุน จำกัด เป็นจำนวน ๔๐๐,๐๐๐.- บาท นายฉลอง
 ไนยนาถ ยักยกออกไป ๑,๖๔๑,๐๐๐.- บาท และเมื่อรวมหนี้คู่อยู่กับตัวปลอมที่ธนาคารรับไว้
 ธนาคารตองซาคเงินเป็นจำนวนถึง ๕,๗๔๗,๐๐๐.- บาท ซึ่งนับว่าเป็นเงินจำนวนมากเมื่อ
 เทียบกับเงินทุนของธนาคารที่มีจำนวนรวมทั้งสิ้นเพียง ๔,๓๕๑,๐๐๐.- บาท

รัฐบาลไม่อาจยอมให้ธนาคารสยามกับมาจลตองชวนเซลงกาย เพราะพระคลังข้างที่มีทุนอยู่ใน
 ธนาคารนี้เป็นจำนวนมาก รัฐบาลจึงไคจ่ายเงินของพระคลังออกทุนเป็นจำนวน ๑,๖๓๔,๐๐๐.-
 บาท^๒ และธนาคารไคออกแชร์เพิ่มเติมอีก ๓,๐๐๐,๐๐๐.- บาท โดยแบ่งเป็น ๓๐๐,๐๐๐ แชร์
 แชร์ละ ๑๐.- บาท กิจการของธนาคารจึงดำเนินไปได้อีกครั้งหนึ่ง

๑ หจช. ร. ๖ ค. ๑๕/๒ เรื่องแบงก์สยามกับมาจล (๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๓

- ๓๐ พฤษภาคม ๒๔๖๔) เสนาบดีกระทรวงการคลังกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
 เกลาเจ้าอยู่หัว ๑๓ เมษายน ๒๔๕๗ .

๒ หจช. ร. ๗ ค. ๑๐/๑ เรื่องแบงก์สยามกับมาจล ๑๑ พฤษภาคม ๒๔๖๔

- ๑๕ มิถุนายน ๒๔๖๖ .

๒. ธนาคารชาวจีนในประเทศไทย เนื่องจากชาวจีนเป็นกลุ่มชนที่มีความกระตือรือร้น มีความฉับไวในการประกอบการค้าในรูปแบบต่าง ๆ เมื่อกิจการธนาคารเข้ามาในประเทศไทย กลุ่มพ่อค้าชาวจีนก็ตอบสนองรับทันที โดยเล็งเห็นว่ากิจการนี้ให้ผลตอบแทนสูง โดยเฉพาะคนจีนรู้จักการโหยกวนซึ่งเห็นธุรกิจรับส่งเงินจากคนจีนในประเทศไทยไปใหญ่โตในประเทศจีนมาก่อน นายธนาคารจีนส่วนใหญ่มาจากกบฏที่ทำการค้าจนมีผลกำไร แต่เนื่องด้วยคนจีนซึ่งเหมือนกับคนไทยในแง่ที่ว่ายังไม่มีความรู้ความชำนาญในด้านการธนาคารและไม่มีทุนมากพอ ประกอบกับการใช้ระบบครอบครัวในวงการธุรกิจ คือ โยงเอาธุรกิจด้านอื่น ๆ มาจัดการรวมกับการธนาคารจนทำให้ทองหลวมหรือปิดกิจการหรือถูกถอนใบอนุญาตจากรัฐบาลในที่สุด ธนาคารของคนจีนในประเทศไทยในระบายนี้นี้ ๑๑ ธนาคาร คือ

<u>ชื่อธนาคาร</u>	<u>จัดตั้ง พ.ศ.</u>
๑. บริษัทบางกอกซิติแบงก์ จำกัด	๒๔๕๐
๒. บริษัทจีนสยาม	๒๔๕๐
๓. บริษัทแบงกอมเชล จำกัด	๒๔๕๐
๔. บริษัทแบงกจีนสยามทุน จำกัด (รวมบริษัทบางกอกซิติแบงก์ จำกัด กับบริษัทแบงกจีนสยาม)	๒๔๕๓
๕. ธนาคารเจียวยงเฮง จำกัด	๒๔๖๖
๖. ธนาคารไห่หนั้ว	๒๔๖๖
๗. ธนาคารกวางเกาะหลง	๒๔๖๖
๘. ธนาคารหวังหลี่จัน จำกัด	๒๔๖๖
๙. ธนาคารซุนหลี จำกัด	๒๔๖๖
๑๐. ธนาคารตันเปงซุน จำกัด	๒๔๗๖
๑๑. ธนาคารซุนเฮงเส็ง จำกัด	๒๔๘๑

ตัวอย่าง ความล้มเหลวของกลุ่มธนาคารเหล่านี้ เช่น กรณีของบริษัทแบงก์จีนสยามทุน จำกัด และการเลิกกิจการของธนาคารเดี่ยวยั้งเอง จำกัด ธนาคารให้ฉั่ว ธนาคารกวาง เกาะหลง และธนาคารซุนหลี่ จำกัด นอกจากนี้ ธนาคารซุนอกเส็ง ยังได้ถูกรัฐบาลถอนใบอนุญาตอีกด้วย

ธนาคารต่างชาติอื่น ๆ

ธนาคารต่างชาติที่มาดำเนินการในประเทศไทย ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๑ - ๒๔๔๔ เป็นธนาคารจีน สิงคโปร์ และญี่ปุ่น ทั้งนี้ คือ

- ธนาคารจีนมี ๓ ธนาคาร คือ - ธนาคารชิโฮง จำกัด ตั้ง พ.ศ. ๒๔๕๒
 - ธนาคารกวางตุ้ง จำกัด ตั้ง พ.ศ. ๒๔๖๔
 - ธนาคารจีนเสง ตั้ง พ.ศ. ๒๔๗๕ และถูก
 กระทรวงการคลังถอนใบอนุญาต

ธนาคารญี่ปุ่น ได้แก่ธนาคารโยโกฮามา สเปชิ จำกัด ตั้ง พ.ศ. ๒๔๗๗ และธนาคาร สิงคโปร์ คือ ธนาคารโอเวอร์ซีเชินส์ ตั้ง พ.ศ. ๒๔๗๗ เช่นเดียวกัน ธนาคารเหล่านี้ ไม่มีบทบาทเด่นมากนัก

สรุปได้ว่า ธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๑ - ๒๔๔๔ นั้น เป็นการวางรากฐานของระบบธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยในระยะต่อ ๆ มา คือ การรับเอา ระบบธนาคารพาณิชย์แบบอังกฤษ (ระบบธนาคารสาขา) และเนบการให้บริการทางธนาคาร ค้าต่างประเทศ นอกจากนี้ ธนาคารพาณิชย์ของไทยยังมีลักษณะเฉพาะ คือ การร่วมมือ ระหว่างนายทุนตะวันตกกับชาวจีน (ในรูปแบบของคอมปราโตร์) และสายใยการดำเนินงาน ของวงการธุรกิจการค้าของไท่ตั้งรวมการธนาคารพาณิชย์เข้าไว้ด้วยกัน อยู่ในอิทธิพลของคน เพียงไม่กี่กลุ่ม

อย่างไรก็ตามธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยมีได้หยุดยั้งวิวัฒนาการเพียงแค่นี้ การ ยึดครองของญี่ปุ่นในสงครามมหาเอเชียบูรพา พ.ศ. ๒๔๘๔ ทำให้ลักษณะของธนาคารพาณิชย์ ในประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไปอีกกว่าหนึ่ง